

PROVOĐENJE PARTIJSKIH ZAKLJUČAKA U INSTITUCIJAMA POTPISNICAMA *DEKLARACIJE O NAZIVU I POLOŽAJU HRVATSKOG KNJIŽEVNOG JEZIKA I PREDLOGA ZA RAZMIŠLJANJE – PREMA PISANJU POLITIKE I BORBE*

Sažetak

Partijska su tijela tražila utvrđivanje okolnosti donošenja Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika, sankcioniranje odgovornih te javno distanciranje od njezina sadržaja. U cilju provedbe partijskih zaključaka u većini su institucija održani posebni sastanci. Društvo književnika Hrvatske u dva je navrata raspravljalo o Deklaraciji. Najprije je 29. i 30. ožujka aktiv komunističkog Društva osudio njezin sadržaj te je naposljetku 4. travnja osnovna organizacija Saveza komunističkog Društva izrekla stegovne mjere. Vođene su rasprave i na Filozofskom fakultetu, i to najprije u osnovnoj organizaciji Saveza komunističkog, a potom i na Savjetu Fakulteta. U Matici hrvatskoj, osim jednoga sastanka zatvorena za javnost, s kojega se izišlo s priopćenjem da će Upravni i Nadzorni odbor Matice hrvatske podnijeti kolektivnu ostavku, nije bilo većih rasprava. Tiskovine su iz Zadra kratko izvijestile da je osnovna organizacija Saveza komunističkog Filozofskoga fakulteta kaznila dvojicu potpisnika. Osim očitovanja o načinu usvajanja Deklaracije nije bilo većih rasprava u institucijama potpisnicama JAZU-a, Staroslavenskom institutu i Društvu književnih prevodilaca, s tim da su njihovi članovi partiji stegovno odgovarali u drugim institucijama, većinom u Društvu književnika Hrvatske i Filozofskom fakultetu. Partijska su tijela negativno reagirala i na pojavu Predloga za razmišljanje skupine srbijanskih književnika, članova Udruženja književnika Srbije. Nakon negativnih partijskih reakcija održana je sjednica aktiva komunističkih i izvanredna skupština Udruženja. Inicijatorima su izrečene kazne. Članak s

ŠIMUN
NOVAKOVIĆ*

Prethodno priopćenje

Preliminary paper

UDK: 811.163.42'271.1

Primljeno: 5. travnja 2020.

* dr. sc. Šimun Novaković,
izv. prof., Arhiv Bosne i
Hercegovine, simun.no-
vakovic73@gmail.com

održanih sjednica donosi sadržaj usvojenih zaključaka i najzanimljivije dijelove izlaganja pojedina. Poseban je naglasak stavljen na izlaganja glavnih sudionika u donošenju Deklaracije i Predloga.

Ključne riječi: Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika; Predlog za razmišljanje; *Matica hrvatska*; *Društvo književnika Hrvatske*; *Filozofski fakultet u Zagrebu*; *JAZU*; *Savez komunista*; *Udruženje književnika Srbije*; *Politika*; *Borba*.

Uvod

Sredinom prve polovine 1967. godine, tijekom tada aktualnih rasprava o izmjenama Ustava SFRJ, dio je hrvatskih kulturnih, obrazovnih i znanstvenih institucija te neke katedre zagrebačkoga i zadarskoga Filozofskog fakulteta usvojilo, o a potom u saborsku i saveznu skupštinsku proceduru uputilo amandman pod nazivom *Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika*.¹ Nakon slanja nadležnim saborskim i skupštinskim tijelima tekst *Deklaracije* objavljen je u zagrebačkom *Telegramu* 17. ožujka 1967. godine.² O donošenju *Deklaracije* izvijestile su zagrebačke tiskovine 16. ožujka, a 17. ožujka i beogradske.³ Nekoliko dana poslije, očito prema napatku partijskih tijela, *Deklaraciju* su osudili u svojim komentarima *Vjesnik* i Radio-televizija

¹ *Deklaraciju* su potpisale Matica hrvatska, Društvo književnika Hrvatske, PEN-klub, Hrvatsko filološko društvo, Odjel za filologiju JAZU-a, Odjel za suvremenu književnost JAZU-a, Institut za jezik JAZU-a, Institut za književnost i teatrologiju JAZU-a, Katedra za suvremeni hrvatskosrpski jezik Filozofskog fakulteta u Zadru, Katedra za suvremeni hrvatskosrpski jezik Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Katedra za povijest hrvatskog jezika i dijalektologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Katedra za stariju hrvatsku književnost Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Katedra za noviju hrvatsku književnost Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Katedra za jugoslavenske književnost Filozofskog fakulteta u Zadru, Institut za lingvistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Institut za nauku o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Staroslavenski institut i Društvo književnih prevodilaca Hrvatske.

² *Telegram* je izabran za objavljivanje *Deklaracije* vjerojatno zbog toga što se nalazio na istoj adresi kao i Društvo književnika Hrvatske i zbog toga što je Slavko Mihalić, tajnik Društva i tajnik aktiva Saveza komunista Društva, ujedno bio i član redakcijskoga kolegija *Telegrama*. Usp. Josip Pavičić, „Deklaracija o nazivu, položaju i budućnosti hrvatske samostalnosti – Kronologija deklaracijskih zbivanja u ožujku i travnju 1967.“, *Jezik*, 64, str. 18.

³ *Borba* i *Politika* izvijestili su da je 15. ožujka u Društvu književnika Hrvatske donesena *Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika* koju je prethodno prihvatilo još sedamnaest drugih hrvatskih kulturnih i znanstvenih institucija. Obje su tiskovine prilično opširno prenijele sadržaj *Deklaracije* – bez ijedne negativne konotacije na predmet njezina traženja. Usp. „Traže se precizne ustavne odredbe“, *Politika* 64 (19198), 17. ožujka 1967., str. 7 i „Deklaracija o hrvatskom književnom jeziku“, *Borba*, 32 (73), 17. ožujka 1967., str. 8.

Zagreb.⁴ Ubrzo su svoj stav o *Deklaraciji* javno iznijela i partijska tijela.⁵ Već je 21. ožujka Izvršni komitet Centralnoga komiteta Saveza komunista Hrvatske, uz oštru kritiku članova Saveza komunista koji su sudjelovali u donošenju *Deklaracije*, zatražio utvrđivanje okolnosti njezina donošenja i političke odgovornosti potpisnika.⁶ I Gradski je komitet Saveza komunista Zagreba raspravljao o *Deklaraciji*, i to najprije 20. ožujka,⁷ a potom i 24. ožujka 1967. kada je osnovnim organizacijama Saveza komunista institucija potpisnica naredio utvrđivanje stupnja odgovornosti svojih članova.⁸ *Deklaraciju* su osudile i srbijanske partijske strukture. One su dodatni poticaj za bavljenje *Deklaracijom* dobile nakon potpisivanja *Predloga za razmišljanje* na skupštini Udruženja književnika Srbije 19. ožujka.⁹ Već je 21. ožujka 1967. na

⁴ Navedene se osude mogu promatrati u kontekstu realizacije depeše koju je CK SK Hrvatske uputio Titu. U depeši se navodi da je 17. ožujka javnost bila „upoznata s tekstem Deklaracije te je Izvršni komitet CK SKH hitno sazvaao sastanak koji je održan u subotu 18. ožujka. Sastanku su prisustvovali predstavnici Radio-televizije Zagreb i ‘Vjesnika’ te je dogovoreno da Radio-televizija Zagreb i ‘Vjesnik’ /objave/ politički komentar u kojem treba osuditi način kako je pripremana Deklaracija (u tajnosti pred javnim društvenim faktorima, oblik kojim se želi nametnuti diskusija o nekim pitanjima iz područja jezika, dvosmislenost nekih stavova u objavljenoj Deklaraciji i neodgovornost onih koji su olako stavili svoj potpis na jedan takav dokument).“ Jozo Ivičević-Bakulić, „Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika u sklopu suvremene hrvatske povijesti“, *Kolo* 1-2, <http://www.matica.hr/kolo/314/deklaracija-o-nazivu-i-polozaju-hrvatskoga-knjizevnog-jezika-u-sklopu-suvremene-hrvatske-povijesti-20691/> (24. veljače 2020.). Najprije se u *Vjesniku* pojavio članak „Politika a ne lingvistika“, a potom i komentar Radio-televizije Zagreb. Oba je sadržaja prenijela *Politika*. Vidi „Vjesnik: Politika a ne lingvistika“, *Politika*, 64 (19200), 19. ožujka 1967., str. 9 i „Radio-televizija Zagreb: Jednostrana revizija Novosadskog dogovora“, *Politika*, 64 (19291), 20. ožujka 1967., str. 6. Prvih je dana u osudama bio posebno aktivan Miloš Žanko. Njegovi su članci objavljivani u *Vjesniku*, a preuzimali su ih *Politika* i *Borba*. Vidi „Dr Miloš Žanko: Pogreške i zablude skupo se plaćaju“, *Politika*, 64 (19201), 20. ožujka 1967., str. 6; „Ne radi se o izmeni naziva već o novoj tezi u pitanju dosad zajedničkog književnog jezika“, *Politika*, 64 (19202), 21. ožujka 1967., str. 6; „Uz nacionalno pitanje vezani su porazi i najveći trijumf radničke klase i SKJ“, *Politika*, 64 (19203), 22. ožujka 1967., str. 6; „Sporna pitanja ne rešavaju se političkom demonstracijom“, *Borba*, 32 (77), 21. ožujka 1967., str. 4; „Zatvorenost je dokaz slabosti, a ne jakosti jedne kulture“, *Borba*, 32 (78), 22. ožujka 1967., str. 4. i Marko Samardžija, *Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika 1967. – 1917.: vijesti, komentari, osude i zaključci*, Matica hrvatska, Zagreb, 1917., str. 38-66.

⁵ Potpuniji prikaz reakcija partijskih tijela na pojavu *Deklaracije* vidi u članku Šimuna Novakovića, „Reakcija partijskih organa na pojavu Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog jezika prema pisanju nekih srbijanskih tiskovina“, *Mostariensia*, 23 (2019.) 1, str. 7-41.

⁶ Usp. „Neprihvatljiv metod za rešavanje otvorenih pitanja“, *Borba*, 32 (78), 22. ožujka 1967., str. 1 i 4.

⁷ Usp. „Gradski komitet SK H Zagreba o ‘Deklaraciji’“, *Politika*, 64 (19203), 22. ožujka 1967., str. 7.

⁸ Usp. „Utvrdiće se odgovornost komunista učesnika u pripremi deklaracije“, *Politika*, 64 (19206), 25. ožujka 1967., str. 7.

⁹ Prema sjećanju Miroslava Brandta netko je od članova Društva književnika Hrvatske već 15. ožujka poslao ili odnio tekst *Deklaracije* u Beograd gdje je na nju odgovoreno *Predlogom za razmišljanje*. Usp. Jelena Hekman, *Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika: Građa za povijest Deklaracije*, Matica hrvatska, Zagreb, 1997, str. 166. U *Predlogu za razmišljanje* navodi se da skupina pisaca smatra „legitimnim i neotuđivim pravom svakoga naroda da donosi Odluke o nazivu i razvoju

sjednici Izvršnoga komiteta Centralnoga komiteta Saveza komunista Srbije pozdravljeno reagiranje hrvatskih komunista, a istup srbijanskih književnika ocijenjen nacionalističkim ispadom koji je *Deklaraciju* dočekaao s ciničnim zadovoljstvom.¹⁰ Na sjednici Sekretarijata Gradskoga komiteta Saveza komunista Beograda 24. ožujka 1967. razmatrana je „politička suština i idejno-politička odgovornost komunista koji su potpisali predlog rezolucije“¹¹ te osuđeno „nacionalističko i šovinističko tretiranje problema jezika“¹².

Budući da su hrvatski i srbijanski partijski krugovi tražili od institucija potpisnica utvrđivanje pojedinačne odgovornosti i okolnosti nastanka *Deklaracije* i *Predloga*, uslijedio je čitav niz sastanaka u institucijama potpisnicama. Sigurno se najpotpuniji podatci o tijeku navedenih rasprava nalaze u zapisnicima sa sjednica, ako su sačuvani. Budući da su ondašnje tiskovine opširno pisale o svim događanjima vezanima za *Deklaraciju* i *Predlog*, tijek se navedenih rasprava, u kontekstu provođenja naloga partijskih tijela, može rekonstruirati i uvidom u pisanje ondašnjih tiskovina. Iako je već pisano o *Deklaraciji* i raspravama u institucijama potpisnicama nakon negativnih partijskih reakcija,¹³ još uvijek nemamo prikaza svih zabilježenih reakcija, a

---

svoga sopstvenog jezika.“ „Šta sadrži Predlog za razmišljanje“, *Borba*, 32 (89), 2. travnja 1967., str. 5. Dalje se navodi da se *Deklaracija* smatra reprezentativnom i meritornom jer su ju donijele institucije koje su najmerodavnije za pitanje hrvatskoga jezika te da se Bečki i Novosadski dogovori smatraju poništenima. Budući da je Ustavom zajamčeno pravo na samostalan razvitak nacionalnoga jezika i kulture, potpisnici *Predloga* traže da se afirmacija samostalnosti naziva i razvoja hrvatskoga i srpskoga jezika osigura ustavnim propisima. Stoga su potpisnici namjeravali poslati zahtjev Skupštini Srbije, Saboru Hrvatske i Saveznoj skupštini „da se ubuduće dosledno i obavezno izbacе iz zvanične upotrebe nazivi hrvatsko-srpski i srpsko-hrvatski“. Isto. Također „grupa pisaca zahteva da se u Ustav SR Srbije i SR Hrvatske unesu propisi koji obezbeđuju svim Hrvatima i Srbima pravo na školovanje na svom jeziku i pismu i po svojim nacionalnim programima.“ Isto. Navedeno se pravo treba osigurati svim Hrvatima koji žive u SR Srbiji i Srbima koji žive u SR Hrvatskoj. *Predlog* se dotaknuo i uporabe pisma, s prijedlogom da Radio-televizija Beograd prestane neovlašteno igrati „ulogu centralnog jugoslovenskog studija, i da u svom lokalnom programu uvede ćirilicu, a da se u zajedničkim emisijama RT Jugoslavije paralelno upotrebljavaju oba pisma.“ Isto, *Borba*, str. 5.

¹⁰ Usp. „Šovinizam jedne strane hrani se šovinizmom druge strane“, *Politika*, 64 (19203), 22. ožujka 1967., str. 5.

¹¹ „Oštra osuda nacionalističkog tretiranja problema jezika jedne grupe beogradskih književnika“, *Politika*, 64 (19204), 23. ožujka 1967., str. 5.

¹² „Pozitivno reagovanje javnosti“, *Borba*, 32 (79), 23. ožujka 1967., str. 6. Iako su tekstovi u *Borbi* i *Politici* pisani ondašnjom tzv. istočnom varijantom hrvatskosrpskoga jezika, u citate nismo unosili pojašnjenja i upozorenja na riječi koje nisu u duhu današnjega hrvatskoga jezika. Također je bitno napomenuti da u novinskim člancima postoji dosta pravopisnih šarolikosti, posebno kod pisanja velikoga slova i miješanja ekavskoga i ijekavskoga refleksa jata. Stoga se navedene šarolikosti u citatima pojavljuju i u ovome radu.

¹³ Početkom devedesetih godina prošloga stoljeća *Vjesnik* je često pisao o *Deklaraciji*. Neke je izjave sudionika sabrala i objavila Jelena Hekman. Vidi *Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika: građa za povijest Deklaracije*, Građa za povijest Deklaracije, treće izmijenjeno i dopunjeno

ni reakcija u nekim institucijama koje nisu bile potpisnice, ali su se o *Deklaraciji* očitovale. Nemamo ni prikaza držanja potpisnika nakon partijskih osuda, a otvoreno je i pitanje zašto su neki potpisnici kažnjavani, a drugi nisu. U hrvatskoj jezičnoj povijesti malo je bilo govora i o *Predlogu za razmišljanje* skupine srbijanskih književnika, koji je nastao kao izravna posljedica donošenja *Deklaracije*.

Bitno je naglasiti da zajedničkim prikazom reakcija na *Deklaraciju* i *Predlog* ne poistovjećujemo njihov značaj – tim više što su im motivi donošenja različiti. *Deklaracija* je nastala iz želje poboljšanja položaja hrvatskoga jezika, a *Predlog* isključivo kao reakcija na nju. Doduše, on je priznao meritornost institucija potpisnica u odlučivanju o hrvatskome jeziku, samo je pitanje koliko je takav stav bio iskren, odnosno koje su mu bile stvarne namjere.

1. Izjave koje nisu zadovoljile partijska očekivanja

Nakon što su partijska tijela zauzela negativan stav o *Deklaraciji*, institucije su potpisnice 24. ožujka 1967. u javnome očitovanju izjavile da su sa zabrinutošću razmotrili neočekivane i politički štetne posljedice koje su nastale u povodu objavljivanja *Deklaracije*.¹⁴ Dalje se u izjavi navodi da je *Deklaracija*

---

izdanje, Matica hrvatska, Zagreb, 1997. Pisanjem tiskovina o *Deklaraciji* bavio se nedavno Marko Samardžija. Vidi *Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika 1967. – 1917.: vijesti, komentari, osude i zaključci*, Matica hrvatska, Zagreb, 1917. Obilježje informacija o *Deklaraciji* može se pronaći u Matičinu *Kolu* iz 2009. godine. U navedenu se časopisu nalaze članci nekih sudionika i suvremenika donošenja *Deklaracije*, ali i nekih mladih hrvatskih jezikoslovaca. Riječ je o člancima Radoslava Katičića „Deklaracija i jezikoslovlje“, Milana Mogaša „Značenje Deklaracije u povijesti hrvatskog jezika“, Dalibora Brozovića „O nekima manje spominjanim jezikoslovnim aspektima Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika“, Stjepana Babića „O Deklaraciji – činjenice i pretpostavke“, Dubravka Jelčića „O Deklaraciji (Sjećanja)“, Josipa Lisca „Deklaracija i njeni sastavljači: Tko je bio sedmi?“, Branka Kune „Značenje Deklaracije danas“, Branimira Belaja „Nekoliko napomena o zadacima jezikoslovne kroatistike danas“, Joze Ivičevića-Bakulića „Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika u sklopu suvremene hrvatske povijesti“, Ljubomira Antića „Hrvatski komunisti i nacionalni identitet“, Josipa Šentije „Jezik i jezična politika u medijima uoči Deklaracije“, Josipa Pavičića „Deklaracija o jeziku samostalnosti“, Ivana Čizmića „Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika i njezin odjek u hrvatskoj političkoj emigraciji“, Mate Kapovića „Položaj hrvatskoga jezika u svijetu danas“, Mirka Petija „Jezik kojim je pisana Deklaracija“. Vidi *Kolo*, 1-2, Matica hrvatska, Zagreb, 2009. Isto tako, Matičina *Hrvatska revija* je 2017. godine objavila članke Radoslava Katičića „Sjećanja na dane nastajanja Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika“, Augusta Kovačeca „Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskoga jezika u povijesnom kontekstu“, Josipa Lisca „Deklaracija i Dalibor Brozović“ i Vinka Grubišića „Pogledi na Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika u Sjevernoj i Južnoj Americi“. Vidi *Hrvatska revija*, 1, Matica hrvatska, Zagreb, 2017.

¹⁴ Stjepan Babić u članku „O Deklaraciji – činjenice i pretpostavke“ o sastanku na kojem je dogovoren sadržaj izjave navodi da je M. Brandt na sastanak donio pripremljen tekst izjave, ali je taj „predložak

nastala u atmosferi opće demokratizacije našega života a i u situaciji u kojoj se, upravo na današnji dan, zaključuje primanje prijedloga za izmjenu Ustava SFRJ. Potpisane su institucije nakon stručne rasprave došle do rezultata koje su iznijele u deklaraciji o problemima o kojima se u našoj dnevnoj i stručnoj štampi govori već nekoliko godine. Potpisanim institucijama je bilo jasno da neki zaključci novosadskog dogovora zahtijevaju opširniju raspravu u hrvatskoj javnosti kao i sporazumijevanje sa znanstvenim institucijama iz ostalih republika hrvatskosrpskog jezičnog područja.¹⁵

Institucije potpisnice također su naglasile da ih se posebno teško dojmila činjenica da bi *Deklaracija* mogla biti protumačena kao postupak usmjeren

protiv bratstva i jedinstva i ostalih tekovina narodnooslobodilačke borbe u kojoj su sudjelovali i mnogi potpisnici i da bi mogla povrijediti osjećaje bilo kojega od jugoslavenskih naroda, a najmanje Srba u Hrvatskoj. Baš obratno, ona teži da ojača bratstvo punom jezičnom ravnopravnošću kako je bilo predloženo u prednacrtu ustava objavljenom 1962. (čl. 142). Upravo je taj narodni jezik jedan od najčvršćih i svakodnevno prisutnih veza između ta dva bratska naroda. Stoga je dakle sasvim prirodno da svaki od tih naroda može jezik kojim govori nazivati svojim narodnim imenom, tj. hrvatskim odnosno srpskim.¹⁶

U izjavi su odbačene optužbe da je *Deklaracija* pripremana u tajnosti jer, prema mišljenju potpisnika, sama činjenica da raspravljanje o stručnim pitanjima podrazumijeva zasjedanje i raspravljanje, uključuje i javnost. Na kraju potpisnici, uz izražavanje žaljenja što je njihov prijedlog izazvao tolike nesporazume, naglašavaju da su nastojali osigurati i vezu s političkim forumima i „da su u tome trebali biti uporniji ali ih je kratkoća vremena u tome spriječila“¹⁷.

---

za hrvatsku stranu bio tako jadan, pokajnički, da su ga predstavnici prihvatili, Deklaracija bi bila opozvana. Ali predstavnici ustanova stali su u tome predlošku pretresati rečenicu po rečenicu i predložak tako promijenili da od prvotnoga teksta nije ostao ni kamen na kamenu.“ *Kolo*, 1-2, Matica hrvatska, Zagreb, 2009. <www.matica.hr/kolo/314/o-deklaraciji-cinjenice-i-pretpostavke-20686/>, (24. veljače 2020.).

¹⁵ „Izjava Institucija koje su potpisale Deklaraciju“, *Politika*, 64 (19207), 26. ožujka 1967., str. 8. Izjava je objavljena u *Vjesniku* 25. ožujaka 1967. Vidi J. Hekman, *Deklaracija...*, str. 47-49 i M. Samardžija, *Deklaracija...*, str. 148-150. Iz *Vjesnika* su ju preuzeli *Politika* i *Borba* i objavili 26. ožujka 1967. Vidi „Izjave predstavnika institucija koje su potpisale Deklaraciju“, *Borba*, 32, (82), 26. ožujka 1967., str. 5.

¹⁶ „Izjava Institucija koje su potpisale Deklaraciju“, *Politika*, 64 (19207), 26. ožujka 1967., str. 8.

¹⁷ Isto. Neki su istražitelji ove problematike došli do podatka da su potpisnici bile u kontaktu s partijskim strukturama zbog čijih su upozorenja bili namjeravali obustaviti objavljivanje *Deklaracije*. Posebno je u zaustavljanju objavljivanja *Deklaracije* bio angažiran organizacijski sekretar Centralnoga komiteta CK SK Hrvatske Duje Katić. Usp. J. Hekman, *Deklaracija...*, str. 114-116.

Da sadržaj izjave institucija potpisnica nije ispunio partijska očekivanja, vidljivo je iz osvrta koji su 26. ožujka objavljeni u nekim hrvatskim medijskim kućama,¹⁸ ali i u *Borbi* i *Politici* koja je u stvari prenijela samo komentar Radio Zagreba. U spomenutu se komentaru navodi da izjava potpisnica nije pružila nijedan odgovor na pitanja što ih je javnost postavila, nego

ona i dalje čudnom upornošću inzistira na anonimnosti kojom se kolektivno štite kako potpisnici deklaracije tako i potpisnici ove najnovije izjave. Te činjenice još jednom ukazuju na opravdanost zaključaka Izvršnog komiteta CK SK Hrvatske, Glavnog odbora SSRN Hrvatske i jučerašnjih zaključaka Gradskog komiteta SK Zagreba – da se javnosti mora pružiti puno objašnjenje o pokretačima i političkim nosiocima deklaracije. Zar potpisnicima još nije jasno da javnost traži jasnoću, a ne maglu, osudu deklaracije, a ne polemiku.¹⁹

Borba je u svome komentaru izrazila očekivanje da će potpisnici *Deklaracije*, nakon osude javnosti i objavljivanja zaključaka Glavnoga komiteta Saveza komunista Zagreba, preispitati svoje stavove i metode. Međutim, potpisnici su izišli u javnost s izjavom kojom pokušavaju opravdati

motive donošenja tog akta. Ali i u ovom obraćanju javnosti oni postupaju na sličan način kao i prilikom donošenja Deklaracije: opet se iskripljuju i prećutkuju činjenice, prelazi se bez objašnjenja i kritike upravo preko onih aspekata koji Deklaraciju i čine onim što jest – nacionalističkim ispadom i političkom diverzijom. U izjavi nema ni reči osvrta na tvrdnje Deklaracije o nametanju ‘državnog’ (srpskog) jezika i potiskivanju hrvatskog. Nema ni reči osude imperativnog zahteva da svi javni radnici u Hrvatskoj, bez obzira na to odakle poticali, moraju govoriti samo hrvatskim jezikom.²⁰

Potpisnicima se predbacivala tajnost rada jer „novinari, kao informatori javnosti, nisu bili pozvani na skupove ni jedne od osamnaest institucija. Oni prećutkuju određene i jasne izjave predstavnika političkih foruma grada i republike da se cela akcija oko Deklaracije odvijala iza zatvorenih vrata, bez konsultacija pa čak i bez najobičnijeg informisanja političkih foruma“²¹.

Također se institucijama potpisnicama predbacivala jednostranost ukidanja *Novosadskoga dogovora* te da potpisnici svojom izjavom pokušavaju stvoriti dojam da je riječ o stručnu pitanju. Na kraju se problematizira sam postupak donošenja izjave i postavlja pitanje

¹⁸ Komentar je objavljen u *Vjesniku* i Radio Zagrebu. Vidi J. Hekman, *Deklaracija...*, str. 50–51.

¹⁹ „Izjava potpisnika deklaracije nije pružila nijedan odgovor na pitanja koja je javnost postavila“, *Politika*, 64 (19207), 26. ožujka 1967., str. 8.

²⁰ „Žaljenja i objašnjenja“, *Borba*, 32 (82), 26. ožujka 1967., str. 1–2.

²¹ Isto, str. 2.

kako se to izjava o Deklaraciji osamnaest institucija i organizacija donosi preko predstavnika i ko je te predstavnike, kada skupštine nisu održane, ovlastio da istupaju u njihovo ime? Odgovor je, međutim, jasan: Inicijatori nastoje da osiguraju organizovano odstupanje pred osudom javnosti. Bojeći se društvene odgovornosti oni pokušavaju da se sakriju iza kolektivnih izjava i istupa i da tako osujete konstruktivne istupe onih članova institucija – potpisnica, koji se ili uopšte nisu slagali sa Deklaracijom ili su na razne načine bili dovedeni u zabludu. I zato ova izjava ne može da zadovolji našu javnost. Ona u suštini ostaje pokušaj odbrane Deklaracije. A žaljenje predstavnika potpisnika zbog štetnih posledica koje je Deklaracija izazvala zvuči kao „žaljenje“ što naša javnost, pre svega hrvatski narod, nije razumeo i shvatio Deklaraciju. A on ju je veoma dobro shvatio i upravo zato je tako odlučno i plebiscitarno osudio.²²

Pod kritikom su se našli i potpisnici *Predloga za razmišljanje* koji su, nakon negativnih partijskih reakcija, izlaz pokušali pronaći u kratku pismu koje su uputili upravi Udruženja književnika Srbije te redakcijama *Borbe* i *Politike*. U spomenutu se pismu navodi da su 24. ožujka „predstavnici institucija koje su potpisale ‘Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika’ – dali [su] jednu novu zajedničku izjavu. Posle te izjave, grupa pisaca smatra svoj predlog za razmišljanje bespredmetnim“²³. U *Borbinu* se komentaru navodi da pismo u

prvom trenutku zbunjuje. Ali, samo dotle dok se bliže ne pogleda njegova sadržina i dok se ne shvati kao nastavak nacionalističkog ‘Predloga za razmišljanje’, pisanog tonom ironičnog zadovoljstva i nekom vrstom crnog humora. Javljujući se kao advokati svojih zagrebačkih kolega potpisnici „Predloga za razmišljanje“ prihvatili su „Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskog jezika“. Po njima, takva inicijativa je legitimna, odluku zagrebačkih kulturno-prosvetnih institucija smatraju definitivnom, novosadski sporazum nepostojećim, a potpisnike deklaracije ocenjuju kao merodavne da donesu takav akt. U tom skladu, grupa beogradskih književnika, u ime „ugroženog srpstva“ postavlja svoje zahteve!²⁴

U nastavku komentara navodi se da je pismo beogradskih književnika „pokušaj ‘časnog odstupanja’ i traženja alibija posle političkog ispada: ‘Evo oni su se ispravili, pa se, logično i mi povlačimo’“²⁵. Na kraju se potpisnicima prigovara da

ni jednom rečju ne kritikuju svoj stav, što govori da ili ostaju i dalje pri onome što su rekli ili ne shvataju (!) da su sa nacionalističkih pozicija tražili odgovor na deklaraciju, da je to, u stvari, partnerstvo u jednom aktu, koji je javnost

²² Isto.

²³ „Povlačenje ‘Predloga za razmišljanje’“, *Borba*, 32 (83), 27. ožujka 1967., str. 2.

²⁴ Isto.

²⁵ Isto.

veoma jedinstveno i energično osudila. Upravo zbog toga nikako ne može da zadovolji sadržina najnovijeg pisma Udruženja književnika Srbije.²⁶

I *Politika* je uz navedeno pismo objavila kraći komentar u kojem problematizira poništavanje Bečkoga i Novosadskoga dogovora. Također se navodi da je pismo pisano uz neskriveni cinizam te da autori pisma

žele da se izvuku od prave odgovornosti i da čitavu stvar prebace na formalna pitanja i formalne navode. Pri tome izbegavaju da jasno kažu da li se povlače ili potvrđuju svoje stavove koji su u javnosti nedvosmisleno osuđeni kao šovinistički i nacionalistički. Pokušaj da se s nekoliko rečenica stvori utisak kao da su na šahovskoj tabli izmenjene figure i da se operu i papirom obrišu ruke, samo pokazuje koliko je započeta rabota mutna i opasna.²⁷

Budući da su komentari ondašnjih medijskih kuća pisani u dosluhu s partijskim tijelima, iz komentara je lako iščitati poruku da će institucije potpisnice morati održati nove sjednice te u javnost izići s konkretnijim činjenicama, sukladno zaključcima partijskih tijela, koja su očekivala cjelovitije informacije o tijeku događanja prilikom usvajanja *Deklaracije*, odnosno *Predloga za razmišljanje*.

2. Kako su nastali *Deklaracija* i *Predlog*?

Jedno od pitanja kojim su se bavila partijska tijela vezano je za utvrđivanje kronologije usvajanja *Deklaracije*.²⁸ Budući da je odmah bilo jasno da je glavni pokretač donošenja *Deklaracije* bila Matica hrvatska, partijske su se strukture posebno usredotočile na utvrđivanje kronologije događanja u spomenutoj instituciji.²⁹ Utvrđeno je da se „ideja o izdavanju akta u formi deklaracije rodila na jednom sastanku u Matici hrvatskoj, kome je prisustvovalo 29 jezičnih eksperata i književnika. Kasnije je osnovana komisija koja je i formalno sastavila tekst ‘Deklaracije’. U komisiji su bili

²⁶ Isto.

²⁷ „Pismo Zorana Gavrilovića upućeno upravi Udruženja književnika Srbije“, *Politika*, 64 (19208), 27. ožujka 1967., str. 7.

²⁸ O kronologiji donošenja *Deklaracije* pisao je *Vjesnik* 2. travnja 1967. u članku „Kako je nastala deklaracija“. Vidi J. Hekman, *Deklaracija...*, str. 35–46 i M. Samardžija, *Deklaracija...*, str. 228–236. Istoga je dana, 2. travnja 1967., veći dio sadržaja spomenutoga članka objavljen u *Politici* i *Borbi*.

²⁹ U osvit demokratskih promjena sudionici navedenih događanja prisjetili su se da je prije usvajanja konačne verzije teksta i njegova upućivanja nadležnim tijelima za promjenu Ustava održano nekoliko sjednica. Najprije je 9. ožujka Upravni odbor Matice hrvatske u Zagrebu izabrao skupinu od sedam članova kojoj je povjerio zadatak izrade teksta *Deklaracije*, a potom su od 13. do 15. ožujka održani pojedinačni sastanci u institucijama potpisnicama. Usp. J. Pavičić, *Deklaracija...*, str. 14–29.

Miroslav Brandt, Slavko Mihalić, Dalibor Brozović, Slavko Pavešić i Josip Katičić.³⁰ S obzirom na to da se cijela akcija odvijala uglavnom u Upravnom odboru Matice hrvatske,³¹ partijske je dužnosnike dovelo do zaključka da su članovi Matice hrvatske, u prvom redu komunisti, najviše odgovorni za njezino donošenje. Posebno je isticano da je u središtu svih zbivanja bio potpredsjednik Matice hrvatske i sekretar partijskoga aktiva Miroslav Brandt. O okolnostima donošenja *Deklaracije* novinske su kuće tražile odgovor od institucija potpisnica. U svom je očitovanju predsjednik Matice hrvatske Jakša Ravlić naveo da se svi sastanci Upravnoga odbora Matice hrvatske

održavaju po predviđenim pravilima. Tako je bilo i sa zajedničkim sastankom Upravnog odbora, Nadzornog odbora i partijskog aktiva Matice hrvatske koji se održao 13. marta. Svim članovima tih tela poslani su pozivi. Odazvala se većina, prema tome postojao je kvorum za odlučivanje (bilo je prisutno oko 40 ljudi). O tekstu „Deklaracije“ vodila se opsežna diskusija. Otprilike tri do tri i po sata. U toku sastanka u tekst „Deklaracije“ unesene su neke manje prepravke i nakon toga ona je prihvaćena jednoglasno.³²

O okolnostima usvajanja *Deklaracije* u Društvu književnika Hrvatske Slavko Mihalić, tajnik Društva,³³ navodi da je nakon primitka teksta *Deklaracije*, koji nije bio definitivan i na čijem su oblikovanju još radili predstavnici institucija potpisnica,

³⁰ „Komunisti i Upravni odbor Matice hrvatske snose najveću odgovornost“, *Borba*, 32 (89), 2. travnja 1967., str. 5.

³¹ Upravni odbor Matice hrvatske tada su činili predsjednik Jakša Ravlić, potpredsjednici Miroslav Brandt i Marijan Matković, glavni tajnik Mladen Čaldarović, tajnik Igor Zidić te članovi Šime Balen, Vladimir Blašković, Zvane Črnja, Rudolf Filipović, Vladimir Filipović, Ivo Frangeš, Marin Franičević, Grgo Gamulin, Veljko Gortan, Ljudevit Jonke, Zvonimir Komarica, Jakša Kušan, Tomislav Ladan, Jozo Laušić, Slavko Mihalić, Nikola Milićević, Nikola Pavić, Vlatko Pavletić, Danilo Pejović, Dragutin Tadijanović, Čedo Prica, Josip Pupačić, Leo Randić, Milan Ratković, Rudi Supek, Petar Šegedin, Petar Šimleša, Miroslav Vaupotić, Ivan Vrančić, Predrag Vranicki i Lovro Županović. Usp. Pavičić, *Deklaracija...*, str. 17.

³² „Kako je nastala ‘Deklaracija’“, *Borba*, 32 (89), 2. travnja 1967., str. 4.

³³ Sjednici na kojoj je usvojena *Deklaracija* u Društvu književnika Hrvatske nazočili su Josip Barković, Jolanda Bilić, Rafo Bogišić, Pero Budak, Duško Car, Dobriša Cesarić, Pavao Cindrić, Dalibor Cvitan, Enver Čolaković, Olinko Delorko, Želimir Falout, Marko Fotez, Ivo Frangeš, Nasko Frndić, Grgo Gamulin, Stjepan Godić, Zvonimir Golob, Zlatko Gorjan, Branko Hećimović, Dubravko Horvatić, Nada Iveljić, Dubravko Jelčić, Vojin Jelić, Mirko Jirsak, Predrag Jirsak, Ljudevit Jonke, Vjekoslav Kaleb, Pajo Kanižaj, Čedo Prica, Mladen Kljenak, Gustav Krklec, Miroslav Krleža, Ante Krmpotić, Ivan Kušan, Jakša Kušan, Vojislav Kuzmanović, Tomislav Ladan, Stanko Lasić, Vlado Madarević, Miroslav Mader, Zvonimir Majdak, Igor Mandić, Ranko Marinković, Lucifero Martini, Slavko Mihalić, Nedjeljko Mihanović, Nikola Milićević, Zvonko Milković, Milan Mirić, Zvonimir Mrkonjić, Slobodan Novak, Vlatko Pavletić, Toma Podrug, Josip Pupačić, Mirko Rogoši, Tomislav Sabljak, Željko Sabol, Ljerka Schiffler, Milan Selaković, Sonja Sever, Novak Simić, Ivan Slamnig, Ivo Smoljan, Milivoj Slaviček, Tito Strozzi, Petar Šegedin, Miroslav Šicel, Đuro Šnajder, Antun Šoljan,

sazvan plenum Društva, na koji su pozvani svi članovi, kako oni iz Zagreba, tako i oni koji žive u drugim krajevima Hrvatske, pa i u drugim republikama. Dnevni red sastanka bio je objavljen i u zagrebačkom „Večernjem listu“. Istovremeno Tajništvo je dalo na umnožavanje tekst predloga „Deklaracije“ kako bi mogao biti podjeljen pre sastanka, odnosno kako bi se svi učesnici plenuma mogli upoznati s tekстом pre razgovora o njemu. I doista, svi učesnici plenuma, osim onih koji su jako zakasnili, imali su pre početka sastanka nacrt „Deklaracije“. Tome se može dodati da je na plenumu bio u proseku isti broj članova kao i inače. Na sastanku je tekst pročitao i jednoglasno usvojen dizanjem ruku.³⁴

Večernji je list demantirao pozivanje na sjednicu Društva.³⁵ U postupku utvrđivanja okolnosti donošenja *Deklaracije* Gradski komitet Saveza komunista Zagreba došao je do zaključka da je sjednica Društva bila

primer nesavesnog i grubog postupka u donošenju „Deklaracije“, [jer] Upravni odbor Društva, kao što je to inače uobičajeno, nije sazvan pre plenarne sednice, već su plenum sazvali predsjednik i sekretar Društva. Materijali sa tekстом „Deklaracije“ nisu ranije poslani na uvid svim članovima, već su podjeljeni pre sednice. Na taj način članovi Društva nisu bili u mogućnosti da se detaljno upoznaju sa „Deklaracijom“. Rezultat je bio taj da su mnogi glasali i ne znajući zašto ili povodeći se kolektivnoj psihozi, što ne umanjuje njihovu krivicu za političku nebudnost i nezrelost.³⁶

S obzirom na to da je u donošenju *Deklaracije* sudjelovalo nekoliko sastavnica Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (JAZU), od svih njih tražena su očitovanja o okolnostima njezina donošenja. Svi su u svojim očitovanjima naveli da su *Deklaraciju* primili od Matice hrvatske. U očitovanju Odjela za filologiju JAZU-a kaže

Dragutin Tadijanović, Miroslav Vaupotić, Saša Vereš, Ivo Vidan, Fedor Vidas, Šime Vučetić, Tvrtko Zane (Branimir Donat), Vice Zaninović, Igor Zidić i Vjeran Zuppa. Usp. J. Pavičić, *Deklaracija ...*, str. 18.

³⁴ „Kako je nastala ‘Deklaracija’“, *Borba*, 32 (89), 2. travnja 1967., str. 4.

³⁵ *Večernji je list* negirao da je bio pozvan na sjednicu Društva književnika Hrvatske te naveo da se ni autori *Deklaracije* ni Društvo književnika Hrvatske nisu „obratili našoj redakciji da dnevni red objavi, već smo to uradili mi, donoseći vijest vlastitom inicijativom, na temelju poziva koji je dostavljen članovima DKH. Prema tome, uopće nije došla do izražaja želja autora ‘Deklaracije’ da javnost bude bilo sa čime upoznata. U vijesti o održavanju plenuma Društva književnika Hrvatske sama ‘Deklaracija’ ne samo da nije bila, kao važno pitanje, naglašena, već uopće nije bila spomenuta, i to ne samo da nije u dnevnom redu bilo riječi o ‘Deklaraciji’, nego ni o hrvatskom jeziku, čime bi netko uopće mogao naslutiti o čemu će na plenumu DKH biti riječi. Dnevni red toga plenuma sadržavao je tri tačke, od kojih je tek druga govorila o jeziku, i to sa slijedećom formulacijom: ‘Akcija kulturnih institucija radi zauzimanja zajedničkog stava prema problemima ravnopravnosti jezika’“. „Kako je nastala ‘Deklaracija’“, *Politika* 64 (19214), 2. travnja 1967., str. 8.

³⁶ „Komunisti i Upravni odbor Matice hrvatske snose najveću odgovornost“, *Borba*, 32 (89), 2. travnja 1967., str. 5.

se da je „sekretar akademik Josip Torbarina sazvaio vanrednu sednicu za 13. marta na kojoj je pročitao tekst ‘Deklaracije’. Na sednici su (...) bili prisutni svi pravi i dopisni članovi koji su se zatekli u Zagrebu, osim jednog bolesnog. Posle kratke diskusije jednoglasno je zaključeno da se tekst ‘Deklaracije’ prihvati“³⁷. U očitovanju Odjela za suvremenu književnost JAZU-a³⁸ navodi se da je zamjenik tajnika poslao „pozive s naznačenim dnevnim redom sednice koja je održana tri dana kasnije, 15. marta. Sednici je prisustvovao dovoljan broj članova odjela, koji su tekst razmotrili, jednoglasno prihvatili i ovlastili zamenika sekretara [Ivu Frangeša] da tekst potpisan vrati Matici hrvatskoj na dalji postupak“³⁹. U izjavi Dragutina Tadijanovića, direktora Instituta za književnost i teatrologiju JAZU-a, navodi se da je tekst *Deklaracije* pročitana pred svim članovima *naučno-stručnog* kolegija Instituta.⁴⁰ „Oni su ovlastili direktora da u njihovo ime potpiše ‘Deklaraciju’“⁴¹. Direktor Instituta za jezik JAZU-a Ljudevit Jonke navodi da je, poslije razmatranja od 13. do 15. ožujka na plenumu svih *naučnih* radnika Instituta, tekst *Deklaracije* „pročitana o njemu se diskutovalo, i on je u celini i jednoglasno usvojen“⁴².

U zajedničkoj se izjavi katedri i instituta Filozofskoga fakulteta u Zagrebu navodi da su tekst *Deklaracije* s popratnim pismom dobili od Matice hrvatske te da su sve katedre i upravni odbori instituta⁴³ od 13. do 15. ožujka razmotrili tekst, „raspravili ga i jednoglasno usvojili u smislu izjave štampane u ‘Vjesniku’ od 25. marta“, ⁴⁴ s tim da su na katedrama tekst potpisali svi znanstveni radnici, a za institute uprava. Nešto je drukčije viđenje usvajanja *Deklaracije* na Filozofskom fakultetu iznio Savjet Filozofskoga fakulteta na izvanrednoj sjednici 2. travnja 1967. godine. U njegovoj se izjavi navodi:

1. U objavljivanju „Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika“ sudjelovali su članovi četiri katedre ovoga Fakulteta (od ukupno 75 katedri

³⁷ „Kako je nastala ‘Deklaracija’“, *Borba*, 32 (89), 2. travnja 1967., str. 4.

³⁸ Članovi Odjela za suvremenu književnost JAZU-a bili su Dobriša Cesarić, Ivo Frangeš, Vjekoslav Kaleb, Gustav Krklec, Miroslav Krleža, Novak Simić, Petar Šegedin i Dragutin Tadijanović. Usp. Hekman, *Deklaracija...*, str. 43.

³⁹ „Kako je nastala ‘Deklaracija’“, *Borba*, 32 (89), 2. travnja 1967., str. 4.

⁴⁰ Članovi navedenoga kolegija bili su Dragutin Tadijanović, Dubravko Jelčić, dr. Olga Šojat, dr. Slavko Batušić, Davor Kapetanić, Nedjeljko Mihanović, Vida Flaker i Ivan Meden. Usp. D. Jelčić, „O Deklaraciji (Sjećanja)“, *Kolo*, 1-2, (2009.); <www.matica.hr/kolo/314/o-deklaraciji-sjecanja-20687/> (24. veljače 2020.).

⁴¹ „Kako je nastala ‘Deklaracija’“, *Borba*, 32 (89), 2. travnja 1967., str. 4.

⁴² Isto.

⁴³ Šefovi katedri na zagrebačkom Filozofskom fakultetu bili su Ljudevit Jonke, Milan Moguš, Milan Ratković i Ivo Frangeš, a direktori instituta Miroslav Šicel i Rudolf Filipović. Usp. J. Hekman, *Deklaracija...*, str. 45.

⁴⁴ „Kako je nastala ‘Deklaracija’“, *Borba*, 32 (89), 2. travnja 1967., str. 4.

koje postoje na ovom Fakultetu) i predstavnici dvaju samostalnih instituta (od ukupno devet instituta i zavoda koji postoje na ovom Fakultetu). Većina nastavnika i suradnika ovog Fakulteta ne samo da nije sudjelovala pri donošenju „Deklaracije“, već je za nju saznala tek onda kada je ona objavljena u štampi. Predstavnici spomenutih katedri i instituta potpisali su „Deklaraciju“ bez znanja i bez konsultiranja sa Savjetom Fakulteta, s Vijećem Fakulteta i s Upravom Fakulteta.

2. S tekstom „Deklaracije“ nije bilo poznato članstvo, pa ni svi članovi upravnih odbora instituta potpisnika „Deklaracije“.

3. Savjet Fakulteta smatra da su potpisnici „Deklaracije“ morali biti svjesni teških političkih posljedica „Deklaracije“.

4. Savjet Filozofskog fakulteta u Zagrebu osuđuje sadržaj, način donošenja i vrijeme donošenja „Deklaracije“ i konstatira da ona na ovom Fakultetu nije poremetila duh bratstva i jedinstva naših naroda, čije čuvanje, pored istraživanja naučne istine, predstavlja jedan od osnovnih zadataka ovog Fakulteta.⁴⁵

Na sličnu je tragu i očitovanje Savjeta Sveučilišta u Zagrebu, odnosno rektora dr. Jakova Sirotkovića,⁴⁶ koji je na sjednici 6. travnja 1967. godine obavijestio članove Savjeta „da je tekst ‘Deklaracije’ bio na univerzitetu primljen pošto je bio objavljen u štampi a ni predsjednik Saveta ni rektor nisu bili upoznati s njegovim pripremanjem. Dostavljanje ‘Deklaracije’ od strane Matice hrvatske rektoru univerziteta bilo je prema tome formalnost koja nije mogla uticati na poznati tok događaja“⁴⁷. Rektor se osvrnuo na činjenicu da je u donošenju *Deklaracije* sudjelovalo nekoliko organizacijskih jedinica, ustanova i pojedinaca sa Sveučilišta zbog čega je Savjet „obavezan pred javnošću da se ogradi od njihovih postupaka i da ih osudi“⁴⁸. Nakon rektorova izlaganja Savjet je usvojio zaključak kojim se *Deklaracija*

osuđuje kao politički akt koji je po svojim posledicama suprotan našem socijalističkom društvenom razvitku i njegovim osnovnim tekovinama, posebno bratstvu i jedinstvu naših naroda. Savet se ograđuje od postupka rukovodilaca i nekih članova visokoškolskih ustanova u sastavu Sveučilišta i njihovih instituta u vezi s donošenjem „Deklaracije“ i osuđuje ih. Članovi Savjeta, podvlače, takođe, da su ustanove u sastavu Sveučilišta dužne da utvrde stepen društvene

⁴⁵ „Savet, Veće i Uprava fakulteta nisu bili konsultovani“, *Politika*, 64 (19215), 3. travnja 1967., str. 5.

⁴⁶ Rektor se u uvodnom izlaganju osvrnuo na činjenicu da su stručnjaci sa Sveučilišta dali velik doprinos ostvarivanju Bečkoga i Novosadskoga dogovora. Također je istaknuo da su djelatnici Sveučilišta dali nemjerljiv doprinos istraživanju jezika, ali da na tom području ima i praznih mjesta kao što su gramatika srpskohrvatskoga jezika, povijest toga jezika te činjenica da i rad na rječniku sporo napreduje. Usp. „Deklaracija’ je u suprotnosti sa tradicijom zagrebačkog sveučilišta“, *Politika*, 64 (19219), 7. travnja 1967., str. 7.

⁴⁷ „Deklaracija’ – politički akt“, *Borba*, 32 (95), 7. travnja 1967., str. 6.

⁴⁸ Isto.

odgovornosti nastavnika i saradnika koji su sudelovali u izradi i donošenju „Deklaracije“.⁴⁹

Iz Pen-kluba, Staroslavenskoga instituta, Hrvatskoga filološkoga društva i Društva književnih prevodilaca također su potvrdili da su tekst *Deklaracije* dobili od Matice hrvatske. „Upravni odbor Pen-kluba nije se posebno sastajao da raspravlja o ‘Deklaraciji’“. Pet članova upravnog odbora prisustvovalo je plenumu Društva književnika. Oni su na tom sastanku posebno – kao članovi Pen-kluba – glasali za ‘Deklaraciju’.⁵⁰ Nešto je kasnije svoje viđenje o usvajanju *Deklaracije* u Pen-klubu iznio njegov predsjednik Miroslav Feldman na sjednici osnovne organizacije Saveza komunista Društva književnika Hrvatske 4. travnja 1967. godine. Tada je istaknuo da on „nije bio upoznat sa donošenjem ‘Deklaracije’, premda PEN-klub figurira kao treći po redu potpisnik. Uprava PEN-kluba nije bila sazvana, već je neko drugi, jedna grupa članova, u njegovo ime prihvatila tekst ‘Deklaracije’“⁵¹.

U Staroslavenskom institutu

s obzirom na kratkoću vremena nije bilo moguće sazvati radnu zajednicu, odnosno savet Instituta. Održan je sastanak naučno-stručnog kolegija koji nije želeo da se izdvaja iz jedinstvenog nastupa kulturnih i filoloških ustanova pa je na kraju zaključio da ovlasti direktora da potpiše gore pomenutu „Deklaraciju“. Međutim, dr. Josip Angelo Ritig, sekretar Staroslavenskog instituta, usprotivio se postavci da su hrvatski i srpski dva jezika. Da bi ga isključio sa sastanka direktor Instituta prof. Vjekoslav Štefanić izjavio je da je to sastanak naučno-stručnoga kolegija čiji član nije sekretar Instituta. Ipak, direktor je potpisao „Deklaraciju“ u ime Instituta, dakle u ime cele radne zajednice.⁵²

O okolnostima usvajanje *Deklaracije* u Hrvatskom filološkom društvu, njegov tajnik Ljudevit Jonke navodi da je o *Deklaraciji* raspravljano „na sastanku odborskog plenuma kojemu je prisustvovalo oko 30 članova. ‘Deklaracija’ je u celosti dvaput pročitana, o njoj se diskutovalo otprilike jedan sat. Bilo je predloga da se neki detalji razrade i dopune, a neki i ublaže, ali je nakon izmene mišljenja zaključeno da se ‘Deklaracija’ u celosti prihvati. Zaključak je bio jednoglasan“⁵³. Ljudevit Jonke očitovao se i kao predsjednik Društva književnih prevodilaca, koje, s obzirom na to da je odluku trebalo donijeti do 15. ožujka, „nije imalo vremena da u tako kratkom roku

⁴⁹ „Deklaracija’ je u suprotnosti sa tradicijom zagrebačkog sveučilišta“, *Politika*, 64 (19219), 7. travnja 1967., str. 7.

⁵⁰ „Kako je nastala ‘Deklaracija’“, *Borba*, 32 (89), 2. travnja 1967., str. 4.

⁵¹ „Sve dalje od duha ‘Deklaracije’“, *Politika*, 64 (19218), 6. travnja 1967., str. 7

⁵² „Kako je nastala ‘Deklaracija’“, *Borba*, 32 (89), 2. travnja 1967., str. 4.

⁵³ Isto.

sazove sve svoje članove. Zbog toga je upravni odbor Društva u užem sastavu održao sastanak 15. marta i tekst jednoglasno usvojio⁵⁴.

Iako se odmah znalo da je *Predlog za razmišljanje* potpisala skupina književnika na skupštini Udruženja književnika Srbije,⁵⁵ srbijanske su partijske strukture formirale posebno povjerenstvo u sastavu Dobrivoje Radosavljević, Latinka Perović i Pero Đoković, koje se bavilo utvrđivanjem okolnosti potpisivanja *Predloga*. Iz njihova se izvješća, koje je dostavljeno sudionicima sjednice CK SK Srbije 21. i 22. travnja 1967., saznaje da je *Predlog za razmišljanje* pripremila skupina pisaca iz nakladničkoga poduzeća *Prosveta*. U izvješću se također navodi da je srbijanski Centralni komitet bio upoznat da se na redovitoj skupštini Udruženja književnika Srbije priprema rezolucija, kao odgovor na zagrebačku *Deklaraciju*, te da su *Predlog za razmišljanje* potpisala četrdeset dva člana Udruženja od kojih je dvadeset i jedan član Saveza komunista. Posebno je zanimljivo da su srbijanske partijske strukture pokušale spriječiti potpisivanje toga akta jer su na skupštinu Udruženja bili poslani Milojko Drulović, član Izvršnoga komiteta CK SK Srbije, i Milan Vukos, republički sekretar za kulturu, s ciljem da okupljene književnike upoznaju s političkim stavom Izvršnoga komiteta CK SK Hrvatske o *Deklaraciji*. U ime Izvršnoga komiteta CK SK Srbije traženo je da se ne ide u donošenje rezolucije te da se redovita skupština Udruženja ne zlorabi za *monopolističko nametanje političkih stavova o jednom otvorenom pitanju*. Izvršni komitet je preko svoga člana Steve Doronjskog upozorio Antonija Isakovića na politički sadržaj akcije koja se pokreće i na posebnu odgovornost koju on ima kao član Centralnoga komiteta.⁵⁶

3. Utvrđivanje pojedinačne odgovornosti potpisnika *Deklaracije*

Usporedno s utvrđivanjem okolnosti donošenja *Deklaracije*, u partijskim je osnovnim organizacijama institucija potpisnica utvrđivana pojedinačna odgovornost.⁵⁷

⁵⁴ Isto.

⁵⁵ Vidi „Progressivne snage u svakoj naciji treba da se obračunaju sa šovinizmom i nacionalizmom u svojoj sredini“, *Politika*, 64 (19201), 20. ožujka 1967., str. 6.

⁵⁶ Usp. „Izveštaj Komisije Predsedništva i Izvršnoga komiteta CK SK Srbije o odgovornosti članova SK koji su pripremili i potpisali Predlog za razmišljanje“, *Politika*, 64 (19234), 22. travnja 1967., str. 6-7.

⁵⁷ Članstvo u Savezu komunista pojedine republike podrazumijevalo je i članstvo u Savezu komunista Jugoslavije te u tom kontekstu i istovjetnost organiziranja partijskih tijela na cjelokupnom jugoslavenskom prostoru. Uvidom u Statut Saveza komunista Bosne i Hercegovine moguće je steći osnovni uvid u način organiziranja i funkcioniranja Saveza komunista. Najnižu je partijsku instancu činila

Prva se takva rasprava održavala 29. i 30. ožujka 1967. na sjednici aktiva komunista Društva književnika Hrvatske. Tiskovine su s toga sastanka, uz kratku vijest o šestosatnoj diskusiji, objavile zaključke aktiva u kojima s navodi:⁵⁸

1. Utvrđujemo da se aktiv SK Društva književnika nije sastao prilikom donošenja Deklaracije.
2. Sada je postalo jasno da je Deklaracija izišla izvan lingvističkih okvira i da je postala politički akt. Aktiv SK utvrđuje punu političku odgovornost svojih članova u tom smislu.
3. Aktiv stoji na stanovištu da se lingvistički problemi hrvatskog i srpskog književnog jezika mogu rješavati samo sporazumom, i svaku drugu metodu – kao što je ova u Deklaraciji – koja vodi jednostranom rješavanju ovog problema, smatra lingvistički i politički neodrživom.
4. Aktiv SK stoji na stanovištu da treba otvoriti sve mostove koji vode vraćanju problema u njegove realne okvire: on predlaže sazivanje književnika, lingvista i drugih kulturnih radnika Srbije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine i Hrvatske koji će doprineti rješavanju otvorenih lingvističkih problema.
5. Aktiv SK Društva književnika Hrvatske utvrđuje da revolucionarne tradicije Društva književnika Hrvatske, kao i stvaralački i politički profil naših pisaca daje garanciju da će savladati poteškoće pred kojima smo se našli donošenjem „Deklaracije“.⁵⁹

Predložen tekst zaključaka podržao je 51 član aktiva dok je protiv bio samo Ante Kesić koji je, „s obzirom na vrlo nepovoljan odjek na koji je deklaracija naišla u javnosti i najširim slojevima naroda, zahtevao da se sa više odlučnosti i samokritičnosti utvrdi odgovornost komunista za taj akt“⁶⁰.

---

osnovna organizacija koja se formirala u sklopu organizacija udruženoga rada, radnoj zajednici, mjesnoj zajednici i na selu. U sastavu osnovne organizacije mogao se formirati aktiv komunista radi dogovaranja i usmjeravanja idejno-političke akcije. Osnovna je organizacija bila nadležna za prijam novih članova te isključenja iz Saveza komunista. Član je mogao pripadati samo jednoj osnovnoj organizaciji. Statutom su definirane i okolnosti izricanja kazni. Osnovna organizacija izricala je kaznu posljednje opomene „kada član Saveza komunista svojim ponašanjem odstupa od političkih stavova i statutarnih normi Saveza komunista Jugoslavije, [a kaznu isključenja] (...), kada član svojim djelovanjem i shvatanjima dođe u sukob s idejno-političkom osnovom i statutarnim principima Saveza komunista“. *Statut Saveza komunista Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 1978., str. 20.

⁵⁸ Spomenute je zaključke sačinilo povjerenstvo u sastavu: Jure Kaštelan, Josip Pupačić, Živko Jeličić, Milivoj Matošec, Josip Barković, Davor Šošić i Slavko Mihalić. Usp. „Zaključci aktiva komunista Društva književnika Hrvatske“, *Politika*, 64 (19212), 31. ožujka 1967., str. 6.

⁵⁹ „Zaključci aktiva komunista Društva književnika Hrvatske“, *Politika*, 64 (19212), 31. ožujka 1967., str. 6.

⁶⁰ „Aktiv komunista Društva književnika Hrvatske o ‘Deklaraciji’“, *Borba*, 32 (87), 31. ožujka 1967., str. 4.

Budući da je već 4. travnja održana sjednica osnovne organizacije Saveza komunističkog Društva književnika Hrvatske, nije teško zaključiti da partijske strukture nisu bile zadovoljne odrađenim poslom u aktivu komunističke organizacije, odnosno sadržajem navedene izjave⁶¹ jer su traženi „precizniji odgovori na niz pitanja, jasniji stavovi pojedinaca i odlučnija osuda Deklaracije kao politički potpuno promašenog poteza“⁶² te imena onih koji su se najviše eksponirali u donošenju *Deklaracije*. Uslijedila je sedmosatna diskusija, a tiskovine su prenijele i sadržaj rasprava nekih članova Društva. Jakša Ravlić u svom je izlaganju naveo da se već dvije godine razmatra „pitanje jezika i tako je izraslo mišljenje da treba da postoji poseban hrvatski književni jezik (...) Pred Upravni odbor Matice izišli smo s jednim nacrtom – smatrali smo to najobičnijim amandmanom i nismo očekivali političke posledice“⁶³. Slavko Mihalić je, pored priznanja pogreške što nije sazvaio partijsku organizaciju Društva književnika, izjavio da je u pripremanju *Deklaracije* sudjelovao u „uverenju da treba osujetiti nametanje jedne jezičke varijante drugoj. Oštro je zamurio Tanjugu što je, čak, i tekst ‘Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika’ – ekavizirao!“⁶⁴. Petar Šegedin je priznao sudjelovanje na prvom sastanku na kojem se raspravljalo o *Deklaraciji*, uz konstataciju da se u njemu „stvaralo mišljenje da je hrvatski književni jezik samostalan i da treba da ima još jaču svoju boju“⁶⁵. Znakovita je Šegedinova izjava „da su ga njegova dugogodišnja iskustva u pogledu književnosti i jezika dovela do shvatanja – od kojih ni sada ne može da odstupa – da treba da postoje dva književna jezika: srpski književni jezik i hrvatski književni jezik“⁶⁶. Šegedin je preuzeo odgovornost za „siže ‘Deklaracije’, ali ne i za posledice. Odbijam međutim, svaku pomisao na nacionalizam i šovinizam“⁶⁷. O potpisnicima je naveo „da niko od onih koji su se našli iza ‘Deklaracije’ ni u snu nije mogao da pretpostavi da će se, posle njenog objavljivanja, desiti ono što se desilo. Inače je ne bih potpisao već bih je sistirao, a to bi učinili i drugi“⁶⁸. Milivoj Slaviček izjavio je da je riječ o političkoj nesmotrenosti, ali da postoje jezični problemi koje treba rješavati.

⁶¹ Izravna potvrda tomu je zaključak Sekretarijata Gradskoga komiteta Saveza komunista Zagreba koji je 1. travnja 1967. godine razmatrao provođenje zaključaka sa sjednice od 24. ožujka. Ukazano je na sporost u otkrivanju začetnika *Deklaracije* i utvrđivanja stupnja njihove odgovornosti te da se kažnjavanje članova Saveza komunista vrši prema neujednačenim kriterijima. Usp. „Komunisti i Upravni odbor Matice hrvatske snose najveću odgovornost“, *Borba*, 32 (89), 2. travnja 1967., str. 5.

⁶² „Sve dalje od duha ‘Deklaracije’“, *Politika*, 64 (19218), 6. travnja 1967., str. 7.

⁶³ „Otkriveni pravi autori ‘Deklaracije’“, *Borba*, 32 (92), 5. travnja 1967., str. 4.

⁶⁴ „Sve dalje od duha ‘Deklaracije’“, *Politika*, 64 (19218), 6. travnja 1967., str. 7.

⁶⁵ „Otkriveni pravi autori ‘Deklaracije’“, *Borba*, 32 (92), 5. travnja 1967., str. 4.

⁶⁶ „Sve dalje od duha ‘Deklaracije’“, *Politika*, 64 (19218), 6. travnja 1967., str. 7.

⁶⁷ „Otkriveni pravi autori ‘Deklaracije’“, *Borba*, 32 (92), 5. travnja 1967., str. 4.

⁶⁸ „Sve dalje od duha ‘Deklaracije’“, *Politika*, 64 (19218), 6. travnja 1967., str. 7.

U raspravi je sudjelovalo više članova Društva iz čijih se izlaganja stječe dojam da nisu bili uključeni u donošenje *Deklaracije*. Tiskovine su prenijele dijelove rasprava Duška Rosandića i Marina Franičevića koji su imali i određeno razumijevanje za potpisnike *Deklaracije*.⁶⁹ Puno su kritičniji prema potpisnicima bili Milan Nožinić,⁷⁰

⁶⁹ D. Rosadnić je izrazio razumijevanje za Šegedina, ali je ukazao da se *Deklaracije* „uhvatio sav društveni šljam i ona je izazvala ogorčenje javnosti. Ja je osuđujem i to prvenstveno zbog toga što mi, kao komunisti i kao književnici, moramo prvenstveno uvažiti mišljenje javnosti.“ „Otkriveni pravi autori ‘Deklaracije’“, *Borba*, 32 (92), 5. travnja 1967., str. 4. Također je „pledirao za uspostavljenje permanentnog dijaloga između kulturnih radnika i jezičnih stručnjaka u našim centrima, podvukavši da ‘Deklaracija’ nipošto nije put koji vodi ka konstruktivnim rešenjima, kao što to nije ni ‘Predlog za razmišljanje’“ „Sve dalje od duha ‘Deklaracije’“, *Politika*, 64 (19218), 6. travnja 1967., str. 7. Marin Franičević je prihvatio mogućnost „da su kod nekih postojale dobre namere, ali ‘Deklaracija’ objektivno poziva na otpor i zbog toga ja je osuđujem, mi je moramo osuditi jer je ona mnogo više naškodila nego što je koristila“ „Otkriveni pravi autori ‘Deklaracije’“, *Borba*, 32 (92), 5. travnja 1967., str. 4. Također je naveo „da mu je teško govoriti jer se radi o ljudima s kojima on ima zajedničku prošlost, koje ceni i za koje smatra da su imali poštene namere. Međutim, ‘Deklaracija’ objektivno mobilise sve neprijateljske elemente.“ „Sve dalje od duha ‘Deklaracije’“, *Politika*, 64 (19218), 6. travnja 1967., str. 7. Iz Franičevićeva se izlaganja stječe dojam da nije sudjelovao u donošenju *Deklaracije* iako je u vrijeme njezina donošenja bio član Upravnog odbora Matice hrvatske. Usp. Pavičić, *Deklaracija...*, str. 17. S obzirom na to da je sudjelovao sjednici aktiva Društva književnika Hrvatske, očito je bio je i član Društva. Međutim, J. Pavičić ga ne navodi kao sudionika sjednice na kojoj se u Društvu usvajala *Deklaracija*. Usp. J. Pavičić, *Deklaracija...*, str. 18.

⁷⁰ M. Nožinić je osporio navode potpisnika da je *Deklaracija* amandman na Ustav te postavio pitanje „zbog čega taj dokument niste i nazvali amandmanom?“ „Otkriveni pravi autori ‘Deklaracije’“, *Borba*, 32 (92), 5. travnja 1967., str. 4. Složio se da je bilo problema i da je „dolazilo do ekscesa, pa i sukoba, na planu kulture i jezika, ali smatra da svi ti problemi i svi zlradi postupci pojedinaca nisu bili vredni – ‘Deklaracije’. Pošlo se (...) krivim putem. Njega kao Srbina zaprepastio je ‘Predlog za razmišljanje’ čiji sadržaj smatra stravičnim. Odgovarajući na neke sumnjive apele za ‘pomoć’ Srbima u Hrvatskoj, on je naglasio da je srpski narod u Hrvatskoj sudbinski vezan za hrvatski narod.“ „Sve dalje od duha ‘Deklaracije’“, *Politika*, 64 (19218), 6. travnja 1967., str. 7. Nožinić je o svom viđenju usvajanja *Deklaracije* u Društvu književnika Hrvatske govorio i na sjednici Republičkoga vijeća Sabora SR Hrvatske 30. ožujka 1967. Tada je izjavio da članovima Društva *Deklaracija* nije bila u materijalima iako se materijali i za puno manje važne stvari redovito dostavljaju. Također je naveo da se pod drugom točkom dnevnoga reda nije spominjala *Deklaracija*, nego *Akcija kulturnih institucija za ravnopravnost jezika*. Prema njegovim riječima mnogi su nakon čitanja teksta bili „dezorjentisani, ali uglavnom se stvorila atmosfera, da to treba da je to neophodno, da se tu ne može izmeniti nijedna formulacija, pošto to nije samo deklaracija Društva književnika Hrvatske, već i drugih 17 kulturnih institucija, pa bi to onda zahtevalo drugu proceduru, a treba žuriti da bi se dobilo u vremenu – kako bi 15. marta bila kao amandman dostavljena Saveznoj skupštini i Saboru Hrvatske za promenu Ustava.“ „Milan Nožinić: Kako je došlo do aklamacione odluke o ‘Deklaraciji’“, *Politika*, 64 (19212), 31. ožujka 1967., str. 6. Iz Nožinićeva se izlaganja stječe dojam da je nazočio sjednici Društva književnika Hrvatske kada se usvajala *Deklaracija*. Međutim, J. Pavičić ga ne navodi kao sudionika navedene sjednice. J. Pavičić, *Deklaracija...*, str. 18.

Miroslav Feldman,⁷¹ Danko Oblak⁷² i Predrag Girsu.⁷³ U raspravi je sudjelovao i Slavko Šajber, član Sekretarijata Gradskoga komiteta SK Zagreba, koji je kritizirao Ravličev, Mihalićev i Šegedinov istup jer su nizali kronologiju „onoga što se događalo i ništa više, a upravo oni su to radili i pripremali i to ne na brzinu i u afektu. Trebalo bi javno da kažu osećaju li se odgovornim za to i to ne samo zbog posledica koje su nastale“⁷⁴. Šegedin je odgovorio da i „dalje stoji na stanovištu da su hrvatski i srpski dva književna jezika i da ne može negirati stavove u Deklaraciji“⁷⁵. Nakon rasprave književnici komunisti bili su „jednodušni u mišljenju da namere svih pojedinaca nisu bile svesno neprijateljske, te da postoje problemi oko jezika koje treba rešavati, ali u drugarskoj atmosferi, s kulturnim radnicima, književnicima i prvenstveno s komunistima iz Srbije“⁷⁶. Osnovna organizacija Saveza komunista Društva osudila je *Deklaraciju* kao apsolutno štetan politički akt te u razmatranju pojedinačne odgovornosti utvrdila da „postoje razlike u stepenu njihove odgovornosti i na osnovu toga većinom glasova isključili iz SK Petra Šegedina, Jakšu Ravlića i Slavka Mihalića, dok su Vjekoslavu Kalebu izrekli kaznu ukora, a Milivoju Slavičeku kaznu opomene“⁷⁷.

Osnovna je organizacija Saveza komunista Filozofskoga fakulteta 30. i 31. ožujka raspravljala o *Deklaraciji*.⁷⁸ Sjednici su nazočili i visoki partijski dužnosnici Ante Josipović, član Izvršnoga komiteta CK SK Hrvatske, i Pero Pirker, predsjednik Gradskoga komiteta Saveza komunista Zagreba. U prvome dijelu sjednice *Deklaracija* je bez opširnih rasprava osuđena kao politički neodgovoran i štetan čin. Međutim,

⁷¹ M. Feldman je izrazio „ogorčenje kako zbog načina na koji je Deklaracija doneta, tako i zbog njenog sadržaja.“ „Otkriveni pravi autori ‘Deklaracije’“, *Borba*, 32 (92), 5. travnja 1967., str. 4. Kao posebno odgovorne istaknuo je „Šegedina, Kaleba, Ravlića i Mihalića rekavši da oni kao istaknuti književnici uživaju njegovo poštovanje, ali da su oni istovremeno i komunisti koje prvenstveno treba da obavezuju interesi svoje zemlje i ovog naroda.“ „Sve dalje od duha ‘Deklaracije’“, *Politika*, 64 (19218), 6. travnja 1967., str. 7.

⁷² D. Oblak je izrazio nezadovoljstvo držanjem potpisnika, te osudio činjenicu da su „zaobidjeni ne samo politički forumi već i partijsko članstvo u ustanovama koje se javljaju kako potpisnici.“ „Otkriveni pravi autori ‘Deklaracije’“, *Borba*, 32 (92), 5. travnja 1967., str. 4.

⁷³ P. Girsu je naveo da je „Deklaracija izazvala teške posledice i mi treba da učinimo sve da se te nevolje otklone.“ „Otkriveni pravi autori ‘Deklaracije’“, *Borba*, 32 (92), 5. travnja 1967., str. 4.

⁷⁴ „Otkriveni pravi autori ‘Deklaracije’“, *Borba*, 32 (92), 5. travnja 1967., str. 4.

⁷⁵ Isto.

⁷⁶ Isto.

⁷⁷ Isto. Posljednjom opomenom kažnjeni su i članovi Društva Slobodan Novak, Nasko Frndić i Zvonimir Majdak. Usp. J. Pavičić, *Deklaracija...*, str. 28. *Politika* i *Borba* nigdje ne spominju njihovo kažnjavanje. Doduše, spominjala se Novakova odgovornost na sjednici Sekretarijata Gradskoga komiteta SK Zagreba. Usp. „Komunisti i Upravni odbor Matice hrvatske snose najveću odgovornost“, *Borba*, 32 (89), 2. travnja 1967., str. 5.

⁷⁸ O raspravi koja se vodila na Filozofskom fakultetu opširno je pisao Berislav Jandrić. Vidi „Pogledi na Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika“, *Povijesni prilozi*, 18, Zagreb, 1999., str. 325-371. Stoga ovdje donosimo samo glavne naglaske rasprave sukladno pisanju *Politike* i *Borbe*.

rasprava je bila žustrija kada se pristupilo utvrđivanju pojedinačnih odgovornosti jer je bilo „pokušaja da se pojedinci zaklone iza plašta kolektivne odgovornosti da se odgovornost za pojavu ovakvog akta prebaci na druge“⁷⁹. Tijekom desetosatne diskusije u raspravama je sudjelovala većina potpisnika *Deklaracije* s Filozofskoga fakulteta. Miroslav Brandt govorio je o okolnostima koje su prethodile donošenju *Deklaracije*:

Na sastanku Matice hrvatske od 28. februara spontano se rodila zamisao da se sazove skup eksperata lingvista i književnika i da se rasprave čisto na naučnom nivou neka pitanja jezika. I kada je na sastanku od 9. marta, kome je prisustvovalo 29 naučnih radnika i književnika došlo do zaključka da se pošalje amandman o promeni Ustava ustavnoj komisiji, niko u Matici nije bio inicijator već su njeni članovi navodno obavljali samo tehničke poslove.⁸⁰

Priznao je pogriješku što kao partijski sekretar Matice hrvatske „nije dovoljno uporno tražio kontakte s političkim rukovodstvom“⁸¹ te ukazao da, pored njega, to nisu učinili ni mnogi drugi članovi Saveza komunista. Nazočne je partijske dužnosnike posebno zanimalo tko stoji iza *Deklaracije*, ali je na svako takvo pitanje Brandt odgovarao „da je Deklaracija nastala spontano, kao kolektivno delo i da se jedan ili nekolicina njenih autora ne bi mogli posebno izdvojiti i identifikovati“⁸². Prema mišljenju Ljudevita Jonkea *Deklaracija* se pojavila „kao rezultat jednog stanja u kome su naučnici i kulturni radnici uočavali postojanje niza problema u oblasti jezika koji su mogli imati i široke implikacije, ali da pri tome nisu nailazili na odgovarajuću podršku političkih faktora, već da su bili prepušteni sami sebi“⁸³. Govorio je i o osobnom iskustvu

koje je stekao radeći na jezičkim problemima, a naročito u razdoblju od 1954. godine do danas. U nizu primera koje je naveo, Jonke je ilustrovao svoju tvrdnju da se izrazi koji su dogovoreni u Novom Sadu u praksi diskriminišu. Potpisnici novosadskog dogovora (...) sa srbijanske strane, kršili su zajednički sporazum. (...) Neki od potpisnika sporazuma (prof. Lalević, prof. Moskovljević) izdali su udžbenike koji su sasvim suprotni novosadskom dogovoru: u tim knjigama hrvatska varijanta hrvatskosrpskog jezika proglašavana je za manje vrednu, čak „provincijalnu“. Jonke je podvukao da je došlo vreme da se novosadski dogovor dopuni i pledirao je za jedan simpozijum sa stručnjacima iz Srbije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Crne Gore.⁸⁴

⁷⁹ „Deklaracija’ je plod fatalne političke nebudnosti“, *Borba*, 32 (89), 2. travnja 1967., str. 4.

⁸⁰ Isto.

⁸¹ Isto.

⁸² „Slika postaje sve jasnija, *Politika*, 64 (19214), 2. travnja 1967., str. 8.

⁸³ „Deklaracija’ je plod fatalne političke nebudnosti“, *Borba*, 32 (89), 2. travnja 1967., str. 4.

⁸⁴ „Slika postaje sve jasnija, *Politika*, 64 (19214), 2. travnja 1967., str. 8.

Uz opširniju raspravu o nekim drugim aspektima cijele problematike,⁸⁵ Jonke je na kraju izjavio da nije „neposredni sastavljač Deklaracije i da se u tom aktu ne nalazi nijedna njegova rečenica, mada je učestvovao na nekoliko sastanaka s tim u vezi“⁸⁶. Ivo Frangeš je za *Deklaraciju* izjavio da je ona pogriješka „niza uglednih ljudi hrvatske kulture“⁸⁷ te da nije bio upoznat da će tekst biti javno objavljen. Stavljanje svoga potpisa opravdavao je uvjerenjem da „u današnjoj klimi isticanja potrebe pune ravnopravnosti nacija i jezika, Deklaraciju nije shvatio kao akt s takvim krajnjim suprotnim efektom“⁸⁸. Vice Zaninović je priznao nazočnost jednom sastanku na kojem se govorilo o *Deklaraciji* te izrazio iznenađenost sadržajem *Deklaracije* jer ona „dovodi u pitanje lingvističko načelo usvojeno još odavno, dok je profesor Milan Prelog posebno podvukao da je Deklaracija jednostrani otkaz novosadskog dogovora“⁸⁹. Nikola Miličević i Miroslav Šicel priznali su potpisivanje *Deklaracije* te da se smatraju odgovornima. Vojmir Vinja prihvatio je kritiku uz konstataciju da znanstveni radnici i eksperti u slučaju *Deklaracije* nisu imali dobar politički osjećaj. O političkim aspektima govorio je i Predrag Vranicki po kojem se u slučaju *Deklaracije* ne može toliko govoriti o šovinizmu i neprijateljstvu koliko o krajnjoj političkoj nebudnosti. Pored priznanja nazočnosti jednom sastanku Upravnoga odbora Matice hrvatske⁹⁰ iznio je stav „da tako važno pitanje kao što je novosadski dogovor ne može biti bačeno u koš jednom aklamacijom“⁹¹. Asistent Josip Pupačić u svom je izlaganju tražio da snosi istu odgovornost kao i profesori. Optužio je *Vjesnik* za antihrvatsko držanje te ukazao na neke probleme koji su se javljali u suradnji Matica. Posebno je ukazao na nepriznavanje srpske strane da je dubrovačka književnost sastavni dio hrvatske književnosti te da se djela bosanskih i slavonskih franjevac svrstavaju u srpske pisce. U raspravi su sudjelovali i mnogi drugi iako *Politika* i *Borba* o sadržaju navedenih rasprava nisu ništa pisale.⁹² Na kraju je zbog

⁸⁵ Jonke je govorio o svojoj ulozi u donošenju Novosadskoga dogovora. Spominjao je i optužbe koje su mu stizale poslije toga. Nazivali su ga izdajicom koji je otvorio vrata dominaciji srpskoga jezika u Hrvatskoj. Usp. B. Jandrić, *Pogledi...*, str. 344. I M. Krleža je poslije izjavio da se stidi što je potpisao Novosadski dogovor te da je bio u situaciji da ga je morao potpisati. Usp. J. Hekman, *Deklaracija...*, str. 75.

⁸⁶ „Slika postaje sve jasnija, *Politika*, 64 (19214), 2. travnja 1967., str. 8.

⁸⁷ „‘Deklaracija’ je plod fatalne političke nebudnosti“, *Borba*, 32 (89), 2. travnja 1967., str. 4.

⁸⁸ „Slika postaje sve jasnija, *Politika*, 64 (19214), 2. travnja 1967., str. 8.

⁸⁹ Isto.

⁹⁰ P. Vanicki je bio član Upravnog odbora Matice hrvatske. Usp. J. Pavičić, *Deklaracija...*, str. 17. Moguće je da je Vranicki nazočio i 28. veljače u Matici hrvatskoj kada je bilo govora o promjeni naziva rječnika hrvatskosrpskog jezika na kojem su radile dvije Matice. Usp. B. Jandrić, *Pogledi...*, str. 341.

⁹¹ „‘Deklaracija’ je plod fatalne političke nebudnosti“, *Borba*, 32 (89), 2. travnja 1967., str. 4.

⁹² U raspravi su sudjelovali Vera Horvat, Predrag Matvejević, Miroslav Vaupotić, Grga Gamulin, Pero Pirker, Franjo Grčević, Milan Moguš, Vesna Velaga, Zdravko Malić, Sveto Petrović, Miho Skljarov i dr. Usp. B. Jandrić, *Pogledi...*, str. 325-371.

političke nebudnosti i partijske neodgovornosti, Osnovna organizacija Filozofskog fakulteta kaznila [je] sledeće univerzitetske profesore i asistente: Miroslava Brandta – poslednjom opomenom pred isključenje, Ljudevita Jonkea – poslednjom opomenom pred isključenje, Ivana Frangeša – ukorom, Josipa Pupačića – ukorom. Opomenom su kažnjeni ovi potpisnici Deklaracije: Miroslav Vaupotić, Stanko Lasić, Nikola Milićević, Miroslav Šicel, Milan Moguš, Vojmir Vinja, Rafo Bogišić, Danilo Pejović i Dragutin Rosandić.⁹³

Vjerojatno su zaključci Sekretarijata Gradskoga komiteta Saveza komunista Zagreba od 1. travnja, kada je izraženo nezadovoljstvo zbog sporosti otkrivanja začetnika *Deklaracije* i načina kažnjavanja članova Saveza komunista koje se radilo prema *neujednačenim kriterijima*,⁹⁴ slično kao i u Društvu književnika Hrvatske, uvjetovali da je već 3. travnja 1967. godine održana izvanredna sjednica Sveučilišnoga komiteta Saveza komunista Sveučilišta u Zagrebu. Sveučilišni je komitet izrazio suglasnost s „kaznama osnovne organizacije nastavnika Filozofskog fakulteta prema kojima su opomenom kažnjeni Stanko Lasić, Nikola Milićević, Miroslav Šicel, Milan Moguš, Vojimir Vinja, Rafo Bogišić, Danilo Pejović i Dragutin Rosandić“⁹⁵, ali je utvrdio da je osnovna organizacija nastavnika Filozofskog fakulteta prilikom utvrđivanja političke odgovornosti pojedinih članova

postupila neprimjereno ocjenama usvojenim na sastanku organizacije i stvarnom stupnju političke odgovornosti kažnjenih. Sveučilišni komitet je, stoga, raspravljajući o kaznama koje su izrečene o ovoj osnovnoj organizaciji i vodeći računa o dosad poznatim i utvrđenim činjenicama, izmijenio kazne donesene od osnovne organizacije Saveza komunista nastavnika Filozofskog fakulteta, te doneo slijedeću odluku: 1. Isključuju se iz Saveza komunista Miroslav Brandt, Ivo Frangeš i Ljudevit Jonke; 2. Kažnjavaju se poslednjom opomenom Josip Pupačić i Miroslav Vaupotić; 3. Sveučilišni komitet izražava saglasnost sa ostalim kaznama izrečenim u ovoj osnovnoj organizaciji.⁹⁶

Kaznu opomene dobio je i Aleksandar Flaker koji je prije, na sjednici osnovne organizacije Saveza komunista Filozofskog fakulteta, bio izuzet od bilo kakve odgovornosti. U obrazloženju navedene odluke navodi se da je Miroslav Brandt jedan od glavnih inicijatora *Deklaracije* te da kazna posljednje opomene nije adekvatna njegovu udjelu u cijeloj stvari. Ivo Frangeš teretio se što je *Deklaraciju* potpisao kao

⁹³ „Komunistima – potpisnicima ‘Deklaracije’ izrečene partijske kazne“, *Politika*, 64 (19214), 2. travnja 1967., str. 8.

⁹⁴ Usp. „Komunisti i Upravni odbor Matice hrvatske snose najveću odgovornost“, *Borba*, 32 (89), 2. travnja 1967., str. 5.

⁹⁵ „Pooštrene kazne inicijatorima ‘Deklaracije’“, *Borba*, 32 (91), 4. travnja 1967., str. 4.

⁹⁶ „Povećane kazne članovima Saveza komunista koji su sudjelovali u pripremanju i donošenju ‘Deklaracije’“, *Politika*, 64 (19216), 4. travnja 1967., str. 5.

dužnosnik nekoliko institucija. Iako je i Ljudevit Jonke *Deklaraciju* potpisao u ime nekoliko institucija, njemu je glavna zamjerka upućena zbog činjenice da je bio jedan od glavnih sudionika donošenja Novosadskoga dogovora. Aleksandar Flaker dobio je blažu kaznu jer „je svoj pristanak na Deklaraciju dao ne pročitavši njen tekst. On je svoju saglasnost dao verbalno, prilikom jednog susreta sa direktorom Instituta za književnost Filozofskog fakulteta – u autobusu“⁹⁷. Sveučilišni komitet na istoj je sjednici raspravljao i o kaznama izrečenima u osnovnoj organizaciji Saveza komunista Studentskoga centra⁹⁸ te utvrdio da se nije dovoljno brinulo „o razlici stepena političke odgovornosti između nosilaca i organizatora akcije i onih koji su, nedovoljno informisani, prisustvovali skupovima na kojima je usvojena ‘Deklaracija’“⁹⁹. Stoga su izrečene kazne posljednje opomene Želimiru Žaluotu i Miloradu Miriću preinačili u kaznu opomene. Sveučilišni je komitet na istoj sjednici negativno ocijenio „oklevanje pojedinih komunista koji su direktno ili indirektno povezani sa kreiranjem stavova ili usvajanjem Deklaracije, a nisu odmah iskoristili sredstva javnog informisanja i druge oblike obaveštavanja javnosti da iznesu svoju ulogu i svoje stavove, kako bi na taj način doprineli raščišćavanju nastale situacije“¹⁰⁰ te ostavio „u zadatak osnovnim organizacijama čiji su članovi sudjelovali u donošenju Deklaracije da rasprave o njihovoj odgovornosti ukoliko to već nisu učinili“¹⁰¹. Sukladno tomu osnovna je organizacija Saveza komunista nastavnika Fakulteta političkih nauka 4. travnja 1967. poduprla izjavu donesenu na godišnjoj skupštini Fakulteta kojom se *Deklaracija* „osuđuje kao štetan politički istup“¹⁰² te je raspravljano o političkoj odgovornosti Mladena Čaldarovića kojemu je izrečena kazna posljednje, s prijedlogom „komitetu SK Fakulteta da ga se liši funkcije člana komiteta“¹⁰³.

Izostale su opširnije rasprave u Matici hrvatskoj¹⁰⁴ i JAZU-u. Tek je 7. travnja *Politika* kratko najavila da će Matica hrvatska održati „ovih dana, verovatno u ponedjeljak

⁹⁷ Isto.

⁹⁸ Osnovna je organizacija Saveza komunista Studentskoga centra 31. ožujka kaznila Želimira Falouta i Milana Mirića posljednjom opomenom pred isključenja jer su se, kao članovi Društva književnika Hrvatske na plenumu Društva 15. ožujka, izjasnili za *Deklaraciju*. Usp. „Književnici Falout i Mirić kažnjeni poslednjom opomenom“, *Politika*, 64 (19214), 2. travnja 1967., str. 9.

⁹⁹ „Povećane kazne članovima Saveza komunista koji su sudelovali u pripremanju i donošenju ‘Deklaracije’“, *Politika*, 64 (19216), 4. travnja 1967., str. 5.

¹⁰⁰ „Pooštrene kazne inicijatorima ‘Deklaracije’“, *Borba*, 32 (91), 4. travnja 1967., str. 4.

¹⁰¹ Isto.

¹⁰² „Dr Mladen Čaldarović kažnjen poslednjom opomenom“, *Borba*, 32 (92), 5. travnja 1967., str. 4.

¹⁰³ Isto.

¹⁰⁴ Iako se nigdje ne navodi da je bio uključen u donošenje *Deklaracije*, o njoj se 27. ožujka očitovao Savez komunista Nakladnoga zavoda Matice hrvatske, koji je javnosti uputio otvoreno pismo u kojem navodi da je osnovni zadatak naše društvene zajednice „borba za socijalističke društvene odnose izražene u samoupravljanju, što čini osnov demokratskog usklađivanja interesa svih naroda.“ „Pozvati

[11. travnja] posle podne, vanrednu sednicu. Na ovoj sednici rukovodstvo Matice hrvatske, na čelu s profesorom Jakšom Ravličem, podneće kolektivnu ostavku¹⁰⁵, a 13. travnja *Borba* je izvijestila da je održana sjednica „Upravnog i Nadzornog odbora Matice hrvatske na kojoj nije bio dozvoljen pristup predstavnicima štampe, radija i televizije“¹⁰⁶. U nastavku članka prenosi se sadržaj Matičina službenoga priopćenja u kojem se kaže da su „Upravni i Nadzorni odbor Matice hrvatske na sednici 11. 4. 1967. zaključili [su] jednoglasno da se sazove vanredna godišnja skupština Matice hrvatske. Na istoj sednici oba su odbora podnela kolektivnu ostavku“¹⁰⁷. S obzirom na okolnosti nije teško zaključiti da je riječ o prinuđenoj ostavci.¹⁰⁸ Znakovito je da se nijedna potpisnica JAZU-a nije ogradila od *Deklaracije* niti je povlačila svoj potpis. Međutim, to je učinila središnjica JAZU-a koja se 28. ožujka 1967. ogradila od postupka svojih sastavnica. U izjavi JAZU-a navodi se da su „njezini odjeli za filologiju i za suvremenu književnost i Akademijini samostalni instituti za jezik i za književnost i teatrologiju potpisali donesenu Deklaraciju, samo u okviru svoje djelatnosti, a da o tome Predsjedništvo i Uprava Akademije nisu bili obaviješteni“¹⁰⁹. Vjerodostojnost izjave pojačali su konstatacijom da je prilikom proslave 100. obljetnice Akademije utvrđeno „da je pored traženja naučne istine, bratstvo i jedinstvo naših naroda osnovni pokretač i cilj stoljetnjega rada i djelovanja Jugoslavenske akademije. Bratstvo i jedinstvo naših naroda ostat će uvijek glavni pokretač i snaga Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti“¹¹⁰, kaže se u njihovoj izjavi.

---

na odgovornost inicijatore i autore 'Deklaracije', *Politika*, 64 (19213), 1. travnja 1967., str. 6. Na istom su sastanku podržani zaključci Izvršnoga komiteta Centralnoga komiteta Saveza komunista Hrvatske, Glavnoga odbora Socijalističkoga saveza radnoga naroda Hrvatske i Gradskoga komiteta Saveza komunista Zagreba. Dana je potpora zahtjevima „da se poduzmu sve potrebne mjere za otklanjanje ovakvih i sličnih pojava a inicijatori i autori 'Deklaracije' pozovu na odgovornost.“ „Pozvati na odgovornost inicijatore i autore 'Deklaracije', *Politika*, 64 (19213), 1. travnja 1967., str. 6. O *Deklaraciji* su se očitovali i neki Matičini ogranci. Usp. „Kako je nastala Deklaracija“, *Politika*, 64 (19214), 2. travnja 1967., str. 7-8.

¹⁰⁵ „Upravni odbor Matice hrvatske podneće kolektivnu ostavku“, *Politika*, 64 (19219), 7. travnja 1967., str. 7.

¹⁰⁶ „Kolektivna ostavka Upravnog i Nadzornog odbora Matice hrvatske“, *Borba*, 32 (101), 13. travnja 1967., str. 4.

¹⁰⁷ Isto.

¹⁰⁸ Članovi Komiteta CK SK Hrvatske Duje Katić, Pero Pirker i Mirko Božić od nekih su članova Upravnoga odbora Matice hrvatske tražili da Upravni odbor podnese ostavku te da se izabere uži privremeni odbor do izvanredne skupštine. Usp. J. Ivičević - Bakulić, *Deklaracija ...*, *Kolo*, 1-2, 2009., <www.matica.hr/kolo/314/deklaracija-o-nazivu-i-polozaju-hrvatskoga-knjizevnog-jezika-u-sklopu-suvremene-hrvatske-povijesti-20691/>, (24. veljače 2020.).

¹⁰⁹ „Izjava Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti“, *Politika*, 64 (19210), 29. ožujka 1967., str. 6.

¹¹⁰ Isto. Izjavu JAZU-a objavio je i *Večernji list*. Vidi M. Samardžija, *Deklaracija...*, str. 188.

Pored rasprava u osnovnim organizacijama Saveza komunista institucija potpisnica, zabilježeno je i nekoliko zajedničkih i pojedinačnih javnih očitovanja. Najprije se o *Deklaraciji* očitivalo nekoliko profesora zadarskoga Filozofskoga fakulteta pismom upućenim Matici hrvatskoj,¹¹¹ a potom su profesori Nikola Ivanišin i Ante Franić objavili još jedno pismo.¹¹² Budući da su njih dvojica sudjelovali i u slanju pisma upućena Matici hrvatskoj, postavlja se pitanje što ih je ponukalo na ponovni javni istup. Vjerojatno su se njih dvojica željeli još izravnije distancirati od *Deklaracije*. Oni u svome pismu¹¹³ navode:

... kao nastavnici novije hrvatske književnosti na Katedri koja se našla među potpisnicima „Deklaracije“ o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika, smatramo svojom osobnom, građanskom i pedagoškom dužnošću da obavijestimo naše građane, svoje prijatelje i poznanike, a među njima i sve svoje bivše i sadašnje studente da smo mi i prije objavljivanja „Deklaracije“, tj. neposredno nakon što nam je kopija rukopisa iznenadno i užurbano pročitana na brzinu sazvanom sastanku (13. III. 1967.) s napomenom da se njen tekst ni u čemu ne može mijenjati, da ga podržavaju prva književna i politička imena Republike i Federacije itd., zauzeli negativan stav prema ključnim tačkama njena sadržaja, prema načinu njena stvaranja i prema namjeri da bude publicirana¹¹⁴.

U nastavku pisma navode kako su vjerovali da će njihova katedra jedinstveno istupiti protiv *Deklaracije* očekujući da će joj javnu potporu uskratiti i dvojica njihovih kolega,

odnosno da će bar – kad je već u međuvremenu bez znanja i pristanka većine došlo do njenog objavljivanja – pristati da solidarno opozovemo inače nepunovažni potpis Katedre ispod objavljenog teksta Deklaracije. U iskrenoj želji da do solidarnosti dođe i da se ona javno manifestuje, a posle dugotrajnih i

¹¹¹ Spomenuto je pismo potpisao šef Katedre za jugoslavenske književnosti dr. Nikola Ivanišin, a nastalo je na sastanku na kojem su, pored njega, sudjelovali dr. Franjo Švelec, Štefan Barbarić, dr. Zlatan Jakšić, dr. Nevenka Košutić-Brozović i dr. Ante Franić. U pismu se Matici hrvatskoj ukazuje na postojanje samo jedne katedre za književnost na zadarskom Filozofskom fakultetu te da nitko od članova Katedre nije bio pristao da se *Deklaracija* objavljuje jer „među članovima postoje različita mišljenja o načinu kako da se dokraja osigura ravnopravan položaj hrvatske varijante književnog (standardnog) jezika prema srpskoj varijanti istoga jezika.“ M. Samardžija, *Deklaracija...*, str. 106.

¹¹² U jednom je novinskom članku 2012. godine A. Franić naveo da ga je D. Brozović nagovarao da podrži *Deklaraciju*. Obrazlagao je zašto ju nije podržao, a kao jedan od razloga nepodržavanja *Deklaracije* spominje i pitanje njezine provedbe u BiH. Usp. „Dr. Ante Franić: Dalekometni ciljevi Deklaracije“, *Zadarski list*, 13. ožujka 2012., str. 16, <https://ia802601.us.archive.org/24/items/Deklaracija_Ante_Franic_Zadarski_List/Dalekom%20ciljevi%20Dekl-%20Zad%20list%2013.3.2012..jpg> (27. ožujka 2020.).

¹¹³ Pismo je poslano 26. ožujka, a objavljeno 29. ožujka 1967. godine u *Politici* i *Borbi*.

¹¹⁴ „Objašnjenje nastavnika Filozofskog fakulteta u Zadru dr. Nikole Ivanišina i dr. Ante Franića“, *Politika*, 64 (19210), 29. ožujka 1967., str. 6.

zamornih sastanaka i drugarskih međusobnih uveravanja, podneli smo kompromisni predlog u obliku pisma Matici hrvatskoj koji su svi članovi Katedre jednoglasno prihvatili, sa primedbom da ćemo svojim ličnim potpisom u zapisnik potvrditi saglasnost s tekstom i slanjem tog pisma.¹¹⁵

Kao razlog svoga javnoga očitovanja navode činjenicu kako su se našli u situaciji da su im se počeli obraćati prijatelji s pitanjem je li doista „vaše istinsko mišljenje sa-
držano u onom šturo m i kompromisnom pismu Matici hrvatskoj“¹¹⁶. Tri dana nakon slanja toga pisma, osnovna organizacija Saveza komunista Filozofskoga fakulteta u Zadru je 29. ožujka 1967. održala sjednicu na kojoj je iz Saveza komunista isključen profesor Dalibor Brozović, a profesor Franjo Švelec dobio posljednju opomenu jer su „zbog svoje političke nebudnosti, krivi za političke posledice koje je izazvala ‘De-
klaracija’“¹¹⁷, odnosno „što su potpisali takozvanu ‘Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika’ u ime jedne katedre ovoga fakulteta“¹¹⁸.

Pismom objavljenim 4. travnja u *Borbinom* rubrici *Pisma čitalaca* Gustav Krklec je negirao svoje sudjelovanje u donošenju *Deklaracije*. U pismu navodi da je o postojanju *Deklaracije* saznao 15. ožujka 1967. godine na sjednici Akademijina Odjela za književnost na koju je

kao pješak – zakasnio te po prvi put saznao da se radi o nekom „hitnom amandmanu“ filološke prirode koji treba uputiti Saboru SR Hrvatske radi dopune (ili izmene) nekog člana Ustava. Pošto je kratko objašnjenje o toj akciji dao zamjenik tajnika Odjela koji je i ugledni član SK, a pošto se i ostali ugledni članovi SK nisu ni jednom riječju usprotivili, smatrao sam da ta predstava, pročitana na brzinu i bez političkih akcenata, imade i svoj normalni placet, pa sam se pridružio jednoglasnoj odluci, da se amandman sprovede Saboru, koji u toj stvari ima konačnu riječ. (...) Bio sam, dakle samo jedan iz mase, koja se sastojala od preko stotinu članova, među kojima i drugova srpske narodnosti, koja je nasjela, pošto je automatskim dizanjem ruku prihvatila prijedlog ne znajući da joj je podmetnut rog za svijeću.¹¹⁹

¹¹⁵ „Potpisali smo Deklaraciju jer nam je rečeno da je podržavaju politički autoriteti“, *Borba*, 32 (85), 29. ožujka 1967., str. 6.

¹¹⁶ „Objašnjenje nastavnika Filozofskog fakulteta u Zadru dr Nikole Ivanišina i dr Ante Franića“, *Politika*, 64 (19210), 29. ožujka 1967., str. 6.

¹¹⁷ „Dr Dalibor Brozović isključen iz SKJ a dr Franjo Švelec kažnjen posljednjom opomenom“, *Politika*, 64 (19213), 1. travnja 1967., str. 6.

¹¹⁸ „Potpisnik ‘Deklaracije’ iz Zadra isključen iz Saveza komunista“, *Borba*, 32 (87), 31. ožujka 1967., str. 4.

¹¹⁹ „Pismo Gustava Krkleca“, *Borba*, 32 (91), 4. travnja 1967., str. 2.

Na kraju navodi da je *Deklaraciju* prvi put pročitao u *Telegramu* „i tek tada prozreo o čemu je stvar“¹²⁰. Krklecovo pismo jedno je od rijetkih odustajanja od *Deklaracije*.¹²¹ Na sličnu je tragu bila i izjava F. Šveleca. Izjavu o *Deklaraciji* objavio je i M. Čaldarović, ali su u njoj nigdje ne govorio o povlačenju potpisa.¹²²

Iako su bili jedni od glavnih sudionika u donošenju *Deklaracije*, u kasnijim raspravama nisu sudjelovali Vlatko Pavletić, predsjednik Društva književnika Hrvatske, i Miroslav Krleža, člana CK SK Hrvatske. Pavletić je, doduše, o *Deklaraciji* govorio na sjednici Gradskoga komiteta Saveza komunista Zagreba 24. ožujka 1967. godine,¹²³ ali ga taj istup nije poštedio partijske kazne jer ga je „zbog političke nebudnosti i neodgovornosti koju je kao član Gradskoga komiteta i Saveza komunista ispoljio prilikom donošenja ‘Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika’“¹²⁴ Gradski komitet isključio iz Saveza komunista. Navedeno mu je isključenje onemogućilo sudjelovanje u kasnijim raspravama koje su vođene u aktivu i osnovnoj organizacija Saveza komunista Društva književnika Hrvatske. Miroslav Krleža nije javno istupao. Samo su tiskovine prenijele vijest da je 19. travnja na sjednici CK SK

¹²⁰ Isto.

¹²¹ Neki su studenti Filozofskoga fakulteta osudili Krklecov postupak te su na nekoliko različitih adresa poslali pismo u kojem se navodi: „Druže Krklec, Vi znate da smo Vas vrlo često pozivali na naše tribine, da smo uživali u susretima i razgovorima s Vama, da ste nas oduševljavali svojom duhovitošću i svojim kokerstvom; međutim, nakon što smo shvatili da ste Vi jedan obični ishlapljeni penzioner koji ne razumije ono što potpisuje, mi Vam se ubuduće ni u kom slučaju ne ćemo više obraćati niti Vas ikada više pozivati u svoju sredinu.“ D. Jelčić, „O Deklaracija (Sjećanja)“, *Kolo*, 1-2, Zagreb, 2009, www.matica.hr/kolo/314/o-deklaraciji-sjecanja-20687/, (28. ožujka 2020.).

¹²² Švelecova je izjava objavljena 30. ožujka 1967. godine u *Vjesniku*, a u njoj navodi da je *Deklaraciju* potpisao samo pod uvjetom da bude poslana Saboru te da su obje katedre zadarskoga Filozofskoga fakulteta 14. ožujka uputile pismo Matici hrvatskoj u kojem su se ogradili od eventualnoga objavljivanja teksta *Deklaracije*. Na kraju navodi „smatram svojom dužnošću da se javno, putem štampe, ogradim i od slova i od duha deklaracije i da se pridružim osudama što ih je nad tim politički štetnim aktom izrekla naša javnost.“ M. Samardžija, *Deklaracija* ...str. 199-200. Čaldarovičeva je izjava objavljena 4. travnja 1967. godine u *Oslobođenju*. Čaldarović je priznao štetnost *Deklaracije* te izostanak kontakta s političkim rukovodstvo. Posebno se bavio tumačenjem naziva i uporabe jezika u Jugoslaviji. Usp. M. Samardžija, *Deklaracija*..., str. 244-248.

¹²³ V. Pavletić je tada izjavio da prihvaća „ocjenu Izvršnog komiteta, i to ne samo u njenoj suštini nego doslovno onako kako je tamo napisano, zbog toga što mi se čini da je veoma trezveno i veoma odgovorno postavljena stvar. Ne samo u odnosu na deklaraciju, nego je i započeta jedna diskusija, jedna akcija i jedno uočavanje problema koje bi moglo dovesti do toga da mi danas više ne možemo govoriti o deklaraciji. I sve ono što ja sada mogu da kažem, i zbog čega se najviše osjećam krivim, jest kompletno i strahovito za mene poražavajuće i – moram priznati – sasvim nepredvidiv razvitak događaja. Ovaj slučaj za mene je utoliko bolniji što se moje ime u ovom trenutku daje u ruke i neprijatelju, koji ga može iskoristiti i ja želim jasno da kažem da im ja to ne mogu dopustiti, da su moji motivi bili vezani samo za rješavanje jezičkih problema.“ „Hrvatski narod ne stoji iza nacionalističkih stavova jedne male grupe intelektualaca“, *Politika*, 64 (19207), 26. ožujka 1967., str. 7.

¹²⁴ „Inicijatori Deklaracije protagonisti nacionalističkog ekstremizma“, *Borba*, 32 (82), 26. ožujka 1967., str. 5.

Hrvatske pročitano njegovo pismo u kojem je podnio ostavku na članstvo u Centralnom komitetu jer je potpisao *Deklaraciju* kao amandman na izmjenu jednoga ustavnoga članka o nazivu jezika.¹²⁵

Reakcije su na *Deklaraciju* zabilježene i u nekim institucijama koje nisu bile izravno uključene u njezino donošenje. Osnovna organizacija Saveza komunista Radio Zagreba je 4. travnja 1967. isključila iz Saveza komunista svoje uposlenike Voju Kuzmanovića i Duška Cara, a posljednjom opomenom pred isključenje Čedu Pricu jer su na sjednici Društva književnika Hrvatske sudjelovali u „izglasavanju ‘Deklaracije o položaju i nazivu hrvatskog književnog jezika’, a u međuvremenu nisu se izrazitije ogradili od smisla tog akta“¹²⁶. Na istoj je sjednici dužnosti tajnika osnovne organizacije Saveza komunista Radija razriješen Branko Hećimović te je skinut sa zastupničke kandidacijske liste općinske skupštine. Izborna je komisija Općinskoga odbora SSRN Centar, u sklopu procedure sastavljanja kandidacijskih lista za saborska vijeća, utvrdila da je Zvonko Komarica, kao član Upravnoga odbora Matice hrvatske, sudjelovao „na sastanku u Matici prije donošenja Deklaracije i na sastanku na kojemu je izjava institucija koje su potpisale Deklaraciju. Članovima Izborne Komisije Komarica je izjavio da za sada ne želi da se ogradi od Deklaracije i da za to ima vremena“¹²⁷. Komarica je imao isti stav i na sjednici osnovne organizacije Saveza komunista Matice iseljenika zbog čega je kažnjen ukorom. Međutim, njega je 3. travnja 1967. općinski komitet Saveza komunista Zagreb - Jug isključio iz Saveza komunista „koristeći na taj način svoje pravo da u izvanrednim okolnostima izmeni odluku osnovne organizacije“¹²⁸. Ni Društvo novinara Hrvatske nije sudjelovalo u donošenju *Deklaracije*, ali je 7. travnja 1967. godine na svojoj skupštini oštro osudilo *Deklaraciju*. Posebno su „istakli da je novinarstvo u Hrvatskoj uvek bilo u prvim redovima borbe za socijalističke principe i pobornik bratstva i ravnopravnih odnosa jugoslovenskih

¹²⁵ Usp, „O žarištima nacionalističkih kretanja kod nas“, *Politika*, 64 (19232), 20. travnja 1967., str. 6. Prema kasnijim kazivanjima sudionika navedenih događaja ostavci je prethodilo uvjerenje da povuče potpis. Međutim Krleža nije htio povući potpis jer bi se tomu mogla *ismijavati cijela intelektualna javnost*. Kompromis je nađen u Krležinom prijedlogu da podnese ostavku na članstvo u Centralnom komitetu. U navedenom su uvjerenju sudjelovali Josip Broz Tito i Mika Tripalo 3. travnja 1967. godine u Beogradu. Usp. J. Pavičić, *Deklaracija...*, str. 29 i D. Jelčić, „Deklaracija (Sjećanja)“, *Kolo*, 1-2, 2009., <<http://www.matica.hr/kolo/314/o-deklaraciji-sjecanja-20687/>>, (20. siječnja 2020.).

¹²⁶ „Književnici Vojo Kuzmanović i Duško Car isključeni iz SK“, *Borba*, 32 (92), 5. travnja 1967., str. 4.

¹²⁷ „Zatraženo poništenje kandidature dvojice potpisnika Deklaracije u Zagrebu“, *Borba*, 32 (91), 4. travnja 1967., str. 5.

¹²⁸ „Zvonko Komarica isključen iz Saveza komunista“, *Borba*, 32 (92), 5. travnja 1967., str. 4.

naroda i nacionalnosti¹²⁹. Također je skupština odlučila da o odgovornosti osam književnika, članova Društva novinara, koji su sudjelovali u donošenju *Deklaracije*, „nezavisno od one u drugim organizacijama, raspravi Sud časti Društva novinara Hrvatske“¹³⁰. Neki su dobivali partijske kazne iako njihove institucije, a ni oni osobno nisu sudjelovali u donošenju *Deklaracije*.¹³¹

4. Utvrđivanje pojedinačne odgovornosti potpisnika *Predloga za razmišljanje*

Neposredno nakon završetka skupštine Udruženja književnika Srbije neki su potpisnici povukli svoj potpis, a na samoj se skupštini od teksta *Predloga*, koji je prethodno bio potpisao, ogradio Zuko Džumhur. Javnost je o tome upoznata tek 30. ožujka kada je objavljena Džumhurova izjava da je sa zakašnjenjem od čitavoga sata došao na skupštinu Udruženja književnika Srbije te da mu je u hodniku nekoliko prijatelja ponudilo na potpis *Predlog za razmišljanje*. „Nemajući vremena da pročitam ono što potpisujem, pogledao sam imena koja su taj ‘Predlog’ potpisala i imajući poverenja i poštovanja prema tim piscima, ja sam nesmotreno stavio svoj potpis. Kada je svega nekoliko minuta posle toga pročitano na Skupštini tekst predloga, odmah sam glasno i jasno izjavio da svoj potpis kategorički povlačim.“¹³² Nakon Džumhura, prvi je potpis povukao Božidar Šuica pismom u kojem navodi da je 19. ožujka došao „na godišnju skupštinu Udruženja književnika Srbije. Nepročitavši tekst ‘Predloga za razmišljanje’, jer sam bio u pijanom stanju, i ne znajući o čemu se radi, potpisao sam ga. Ovim izjavljujem da je moj potpis ispod teksta ‘Predloga za razmišljanje’ – bezvredan.“¹³³ Ubrzo su uslijedila nova povlačenja potpisa koja su, sigurno, uvjetovana ključnicima zajedničke sjednice Gradskoga Saveza komunista Beograda i beogradskih općinskih komiteta koji su 22. ožujka 1967. osudili „nacionalističko i šovinističko tretiranje problema jezika“¹³⁴ kod skupine beogradskih književnika. To se saznaje iz

¹²⁹ „Doprinos novinarstava društvenim kretanjima“, *Borba*, 32 (96), 8. travnja 1967., str. 6.

¹³⁰ Isto.

¹³¹ Općinski komitet Saveza komunista Karlovca izrekao je kaznu ukora Zlatku Pintaru, direktoru Gradske knjižnice Ivan Goran Kovačić i zastupniku u Kulturno-prosvjetnom vijeću Savezne skupštine jer je „na neprincipijelan i politički neodgovoran način reagovao na principijelne i politički ispravne stavove Zlatka Sremca iznesene u diskusiji o Deklaraciji na nedavnoj plenarnoj sednici Glavnog odbora Socijalističkog saveza Hrvatske.“ „Kaznjen zbog neprincipijelne diskusije“, *Borba*, 32 (96), 8. travnja 1967., str. 6.

¹³² „Izjava Zuke Džumhura“, *Politika*, 64 (19211), 30. ožujka 1967., str. 6.

¹³³ „Povlačenje potpisa“, *Borba*, 32 (78), 22. ožujka 1967., str. 4.

¹³⁴ „Pozitivno reagovanje javnosti“, *Borba*, 32 (79), 23. ožujka 1967., str. 6.

izlaganja Simeona Zatezala, sekretara Gradskog komiteta SK Beograda, koji je 24. ožujka izvijestio Gradski komitet da su Dušan Anđelković, Živorad Mihajlović Šilja i Rade Nikolić povukli svoje potpise te se izjasnili „protiv rešavanja pitanja jezika sa nacionalističkih pozicija“¹³⁵. Dio se književnika pokušao 24. ožujka distancirati od *Predloga* već spominjanim pismom Udruženju književnika Srbije. Vasa Popović obratio se Gradskom komitetu SK Beograda s navodima da je *Predlog* potpisao u „restoranu kluba književnika, u jednoj neobzirnoj atmosferi, i ne čitajući pomenuti tekst. A kasnije kada je taj tekst javno pročitan u sali gde je održavana skupština, ja sam prvi put čuo da se taj predlog slaže sa ‘Deklaracijom o položaju hrvatskog jezika’, shvativši sav cinizam tog nacionalističkog slaganja. Međutim, tada na Skupštini, moje ime nije pročitano među potpisnicima, pa sam ja tog trenutka, mislio: pošto formalno nisam potpisnik, onda, bar formalno, i ne odgovaram za takav ispad“¹³⁶. Od *Predloga* se u *Ninu* ogradio i Žika Lazić.¹³⁷

Vjerojatno srbijanska partijska tijela nisu zadovoljile pojedinačne izjave jer su ubrzo održane sjednice aktiva Saveza komunista te izvanredna skupština Udruženja književnika Srbije. Na sjednici aktiva komunista Udruženja književnika Srbije, održanoj 31. ožujka 1967., uvodnu je riječ imala članica CK SK Srbije Latinka Perović koja je postavila „pitanje konkretne odgovornosti pisaca komunista koji su potpisali ‘Predlog za razmišljanje’ [jer] Savez komunista ne može ograničiti svoju akciju samo na kampanju i na incidente, već treba, pre svega, da se suoči s otvorenim pitanjima u ovoj oblasti“¹³⁸. U raspravi je, prije istupa potpisnika *Predloga*, sudjelovao veći broj diskutanaata. Marko Ristić je za *Predlog* naveo da nikada nije „video nepromišljeniji akt nego što je Predlog za razmišljanje“¹³⁹ te je tražio objavljivanje imena autora i

¹³⁵ „Rasprava o jeziku sa nesocijalističke platforme“, *Borba*, 32 (82), 26. ožujka 1967., str. 5.

¹³⁶ „Izjava Vase Popovića“, *Politika*, 64 (19212), 31. ožujka 1967., str. 7.

¹³⁷ Vidi „Pisma Vase Popovića i Žike Lazića“, *Nin*, 27 (847), 2. travnja 1967., str. 8.

¹³⁸ „Postavlja se pitanje konkretne odgovornosti pisaca komunista koji su potpisali ‘Predlog za razmišljanje’“, *Politika*, 64 (19213), 1. travnja 1967., str. 6. L. Perović je govorila i o publicitetu i štetnim političkim posljedicama *Predloga* i *Deklaracije* te očekivanjima da sastanak aktiva bude „uvod u neposredniji utjecaj komunista u oblasti ideoloških i kulturnih zbivanja ubuduće.“ „Proizvod nacionalističkog i šovinističkog mentaliteta“, *Borba*, 32 (88), 1. travnja 1967., str. 12.

¹³⁹ „‘Deklaracija’ i ‘Predlog’ su politički blizanci“, *Politika*, 64 (19214), 2. travnja 1967., str. 9.

teksta *Predloga*.¹⁴⁰ Ivan Ivanji zamjerio je književnicima povlačenje potpisa,¹⁴¹ a Brislav Borozan izrazio je sumnju u iskrenost povlačenja potpisa.¹⁴² Aleksandar Vučo i Mladen Oljača u blizu su vezu dovodili *Deklaraciju* i *Predlog*.¹⁴³ Vukašin Mićunović je kao nositelja aktivnosti prikupljanja potpisa na skupštini Udruženja književnika Srbije naveo Borislava Mihajlovića Mihiza,¹⁴⁴ a Oskar Davičo je govorio o reakcijama

¹⁴⁰ Problematizirao je neobjavljivanje imena autora i teksta *Predloga* navodeći da nije nimalo čudno što potpisnici „nisu želeli da se objave u javnosti. Kako možemo da diskutujemo o nečemu što nije publikovano? Zašto nije publikovano? To je javni akt koji je pročitao pred 300 ljudi. Takvim stavom potpisnika, dovedeni smo u situaciju da diskutujemo sa fantomom.“ „Nacionalizam nije način na koji se voli svoj narod, već mrzi drugi narod“, *Borba*, 32 (89), 2. travnja 1967., str. 5. Na kraju je Ristić tražio da se *Predlog* objavi „iako njegovi autori ne žele publikovanje“. „‘Deklaracija’ i ‘Predlog’ su politički blizanci“, *Politika*, 64 (19214), 2. travnja 1967., str. 9.

¹⁴¹ I. Ivanji je „neshvatljivo povlačenje potpisa preko štampe jer ne može da zamisli da jedan književnik potpisuje ono što nije pročitao. Nije dovoljno samo da se povuče potpis već je neophodno da se zna šta potpisnici, posle svih novih argumenata i činjenica, misle o tom svom koraku. Jer neki od njih su u kuloarima izražavali mišljenje da je taj akt potreban kako bi se ‘hrvatska strana naučila pameti’“. „‘Deklaracija’ i ‘Predlog’ su politički blizanci“, *Politika*, 64 (19214), 2. travnja 1967., str. 9.

¹⁴² B. Borozan je izrazio sumnju da je „povlačenje jednih i drugih potpisnika potpuno iskreno jer se od glavnih pitanja koja ovi dokumenti pokreću nije odstupilo. (...) Ja sam za oštru osudu, ali ne za odbacivanje ovih ljudi. Ne bih želeo povlačenje potpisa zbog pritiska javnosti, već zbog iskrenog saznanja da je to jedan imbecilan akt. Ovo što se dogodilo predstavlja intelektualni debakl jednog dela jugoslovenske inteligencije.“ „Nacionalizam nije način na koji se voli svoj narod, već mrzi drugi narod“, *Borba*, 32 (89), 2. travnja 1967., str. 5.

¹⁴³ „Podsećajući na istorijske činjenice, od prvih dokumenata o zajedničkom jeziku Srba i Hrvata do Novosadskog dogovora, A. Vučo je rekao da su začuđujući stavovi u *Deklaraciji* i *Predlogu za razmišljanje* i da je krajnje iznenađen da se takvim tonom, takvim metodom i takvom sadržinom govori upravo u vreme širokog povezivanja naroda i narodnosti, što ukazuje da, na žalost, nacionalističko-šovinistički mentalitet još uvek ima nezakrećene površine.“ „Nacionalizam nije način na koji se voli svoj narod, već mrzi drugi narod“, *Borba*, 32 (89), 2. travnja 1967., str. 5. M. Oljača je naveo da su *Deklaracija* i *Predlog* politički blizanci. „Oni su dva prsta iste ruke koje treba zajedno odseći jer ugrožavaju temelje našeg društva za koje su ginuli najbolji sinovi naroda. Predlog za razmišljanje je bio nacionalistički odgovor na nacionalističku akciju s druge strane (...) Posle kritike javnosti, autori oba akta su slično reagovali: u Zagrebu je objavljeno tobožnje ograđivanje od političkih namera, a u Beogradu je jednom rečenicom saopšteno da je ‘Predlog’ posle toga, bespredmetan. Oljača je naglasio da se na predstojećem sastanku Udruženja književnika Srbije drugog aprila treba još oštrije osuditi nacionalističke ispade nego što je to bio slučaj prvi put kada je jedna grupa, iza leđa uprave, pokušala da pod tačkom razno proturi novu tačku dnevnog reda“. „‘Deklaracija’ i ‘Predlog’ su politički blizanci“, *Politika*, 64 (19214), 2. travnja 1967., str. 9. Govorio je i o stanju u Udruženju književnika Srbije u kojem pojedini njegovi članovi „izazivaju nered i ispade i čine sve da diskredituju Udruženje književnika, da ga pretvore u busije protiv političkih faktora, kojima se, inače, rado obraćaju kada traže neku pomoć.“ „Nacionalizam nije način na koji se voli svoj narod, već mrzi drugi narod“, *Borba*, 32 (89), 2. travnja 1967., str. 5.

¹⁴⁴ V. Mićunović je za Mihiza naveo da je „za vreme pauze postavio ovakvo pitanje: Znete li vi koji je najveći srpski grad? I ne čekajući odgovor sam rekao: Jasenovac.“ „‘Deklaracija’ i ‘Predlog’ su politički blizanci“, *Politika*, 64 (19214), 2. travnja 1967., str. 9.

na *Deklaraciju* i *Predlog* u Bosni i Hercegovini i potrebi samokritike komunista.¹⁴⁵ Jovan Nikolić naveo je da su u posljednje vrijeme u izvjesnim krugovima oživjele nacionalističke i šovinističke strasti, a Milorad Gončin je pojavu *Predloga* objašnjavao činjenicom da su „mnogi pisci otuđeni od učešća u samoupravljanju i od društvenog života“¹⁴⁶. Petar Andrić „založio [se] za najoštriju osudu autora beogradskog teksta i za podnošenje ostavke sadašnje prave Udruženja književnika Srbije. Nagovestio je svoje istupanje iz saveza komunista ukoliko se ne povuku određene političke i društvene konzekvence“¹⁴⁷.

Prvi je od potpisnika u raspravi sudjelovao Antonije Isaković koji je naglasio da nije od „onih koji nisu pročitali tekst *Predloga* pre potpisivanja. (...) Mislio sam i sada mislim da u *Predlogu* nema unitarističkog stava niti sam u njemu video šovinizam“¹⁴⁸. Budući da je *Deklaracija* objavljena bez komentara te da iza nje stoje značajne institucije, smatrao je da srbijanska strana nema pravo drugima osporavati služenje hrvatskim jezikom „makar ja ostao na pozicijama srpskohrvatskog. Zato u ‘*Predlogu*’ kao jedna od prvih stvari stoji da se to pravo ovim institucijama ne može osporiti. U ‘*Deklaraciji*’ nigde ne piše da je raskinut Novosadski sporazum. Ali, praktično, tim aktom on je raskinut. Moj stav je politički – ako hoće neka ga raskinu, iako ja stojim na pozicijama Novosadskog sporazuma. To je jedan od motiva zašto sam potpisao ‘*Predlog*’“¹⁴⁹.

Zoran Mišić imao je iste pobude za stavljanje potpisa kao i Isaković jer je smatrao da bi se otpor *Deklaraciji* i suprotstavljanje beogradskih pisaca zagrebačkim piscima mogao shvatiti kao hegemonistički stav, kao nametanje svoga mišljenja i osporavanje prava da se oni izjasne o jeziku. Smatrao je „da kao beogradski književnik ne može da kaže zagrebačkim književnicima ‘ne’. Ali, kada je ovaj tekst pročitao ‘mene je oneraspoložilo to što je zvučao kao posmrtno slovo jedinstvu srpskih i hrvatskih

¹⁴⁵ O. Davičo je naveo da ljudi u Zagrebu i Beogradu ne mogu shvatiti „kako je javnost Bosne i Hercegovine primila ‘*Deklaraciju*’ i ‘*Predlog*’. Kako su je primili Srbi, Hrvati i muslimani, ljudi koji žive zajedno, koji su mnogo prepatili, koji su našli svoj zajednički jezik. Očekivao sam da večeras manje govorimo o jeziku a više o političkom smislu ova dva dokumenta. Meni nije najbitnije šta su pojedinci mislili kada su potpisivali. Važno je šta sada misle. Imali su vremena da shvate šta su potpisali. U najmanju ruku to je stvar koja zaslužuje ozbiljnu samokritiku i ozbiljno samorazumevanje. Ne radi se sada o tome da se skidaju glave, već da se probudimo kao komunisti i da gledamo kao komunisti. Nacionalizam nije način na koji se voli svoj narod, već mrzi drugi narod.“ „Nacionalizam nije način na koji se voli svoj narod, već mrzi drugi narod“, *Borba*, 32 (89), 2. travnja 1967., str. 5.

¹⁴⁶ „‘*Deklaracija*’ i ‘*Predlog*’ su politički blizanci“, *Politika*, 64 (19214), 2. travnja 1967., str. 9.

¹⁴⁷ „Nacionalizam nije način na koji se voli svoj narod, već mrzi drugi narod“, *Borba*, 32 (89), 2. travnja 1967., str. 5.

¹⁴⁸ „‘*Deklaracija*’ i ‘*Predlog*’ su politički blizanci“, *Politika*, 64 (19214), 2. travnja 1967., str. 9.

¹⁴⁹ „Nacionalizam nije način na koji se voli svoj narod, već mrzi drugi narod“, *Borba*, 32 (89), 2. travnja 1967., str. 5.

književnika¹⁵⁰. Dušan Anđelković je u *Predlogu* vidio vrstu otpora prema *Deklaraciji*, a poslije je bio zaprepašten kada je slušao njegov sadržaj.¹⁵¹ Ljuba Simović je „tekst potpisao jer je mislio da njim može da ukaže na tragične posledice ‘Deklaracije’. Nisam mislio da će ‘Predlog’ biti tako kategorički odbijen. Moj stav se ne razlikuje od stava Saveza komunista. Smatrao sam da mi moramo priznati meritornost hrvatskih lingvista smatrajući ih meritornim¹⁵². Petar Džadžić *Predlog za razmišljanje* nije shvatio „kao tekst koji ima snagu definitivnog akta već kao interni predlog jedne profesionalne organizacije o kome ova treba da se izjasni ne odmah, već za dve nedelje, kada se afekti smire i duhovi priberu. Po njemu ‘Predlog’ treba shvatiti kao čin koji dovodi do apsurdna sadržinu ‘Deklaracije’ ukoliko ona postane stvarnost.“¹⁵³ On je „svoj potpis objasnio kao spontanu reakciju ‘na okolnosti jednog trenutka’. Ali, ‘Predlog’ više ne može ‘da bude baza ni za kakva moja razmišljanja niti za moja istupanja’“¹⁵⁴. Brane Šćepanović je naveo da svaki potpisnik *Predloga* „preživljava osećanje stida što ga nazivaju šovinistom. ‘Potpisujući ovaj akt nisam ga tako shvatio. Razumeo sam da njime želimo da ukažemo na apsurdnu situaciju. Mogu da kategorički tvrdim, sa punim osećanjem odgovornosti, da sam imao to tumačenje i nikakvo drugo’“¹⁵⁵. Stevan Raičković je bio uvjeren „da iza 18 naučnih i kulturnih organizacija Hrvatske stoje i zvanični faktori (...) jer nije bilo nijednog komentara u javnosti koji bi to demantovao. ‘Predlog za razmišljanje’ potpisao je, prema tome, na liniji svoga ličnoga nezadovoljstva, ne ulazeći u tom času u sve konsekvence ovog čina“¹⁵⁶. Na kraju je u raspravi sudjelovao i sekretar Gradskog komiteta SK Beograd Simeon Zatezalo,¹⁵⁷ nakon čega su doneseni zaključci:

¹⁵⁰ „‘Deklaracija’ i ‘Predlog’ su politički blizanci“, *Politika*, 64 (19214), 2. travnja 1967., str. 9.

¹⁵¹ Usp. „Nacionalizam nije način na koji se voli svoj narod, već mrzi drugi narod“, *Borba*, 32 (89), 2. travnja 1967., str. 5.

¹⁵² „Nacionalizam nije način na koji se voli svoj narod, već mrzi drugi narod“, *Borba*, 32 (89), 2. travnja 1967., str. 5.

¹⁵³ Isto.

¹⁵⁴ „‘Deklaracija’ i ‘Predlog’ su politički blizanci“, *Politika*, 64 (19214), 2. travnja 1967., str. 9.

¹⁵⁵ „Nacionalizam nije način na koji se voli svoj narod, već mrzi drugi narod“, *Borba*, 32 (89), 2. travnja 1967., str. 5.

¹⁵⁶ Isto.

¹⁵⁷ S. Zatezalo je u svojoj diskusiji naveo da „neprijatelji socijalizma priželjkuju da se ovakve diskusije što duže vode i da skreću pažnju komunista sa osnovnih zadataka privredne i društvene reforme.“ „‘Deklaracija’ i ‘Predlog’ su politički blizanci“, *Politika*, 64 (19214), 2. travnja 1967., str. 9. Posebno je istaknuo činjenicu da su potpisnici *Predloga* sumnjali „u reagovanje hrvatskog naroda, hrvatske javnosti i Saveza komunista Hrvatske koji su jedini bili najpozvaniji da daju svoj sud o Deklaraciji.“ „‘Deklaracija’ i ‘Predlog’ su politički blizanci“, *Politika*, 64 (19214), 2. travnja 1967., str. 9. Za odgovornost pojedinaca naveo je da nije toliko bitno tko će kakvu kaznu dobiti, nego kakav će stav zauzeti u daljnjem idejnom djelovanju.

1. Aktiv je izrazio svoju punu saglasnost i svesrdnu podršku stavovima Izvršnog komiteta CK SK Srbije i Gradskog komiteta Saveza komunista Beograda u vezi sa aktuelnim diskusijama o srpsko-hrvatskom odnosno hrvatsko-srpskom jeziku i političkom značenju i posledicama tih diskusija.
2. Isto tako pisci, članovi Saveza komunista iz Beograda pridružuju se stavovima i ocenama političkih foruma i društvene javnosti u Hrvatskoj.
3. Oni ukazuju na moralnu i političku i društvenu odgovornost članova Saveza komunista koji su potpisali u javnosti nazvan „Predlog za razmišljanje“. Stepennjihove odgovornosti i sankcije koje on za sobom povlači utvrdiće sukladno zaključcima Gradskog komiteta osnovne organizacije kojima pripadaju.
4. Aktiv obavezuje pisce-članove Saveza komunista da u svome javnom radu i u Udruženju književnika Srbije deluju u smislu ovih zaključaka.¹⁵⁸

Čini se da je sastanak aktiva komunista bio ideološki putokaz u kojem se smjeru treba kretati izvanredni plenum Udruženja književnika Srbije koji je 2. travnja 1967. godine „jednodušno i energično osudio metod i sadržinu Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika i Predloga za razmišljanje“¹⁵⁹. Također je izražena spremnost vođenja budućih razgovora o međunacionalnim temama „u duhu saradnje i razumevanja, sa punom odgovornošću“¹⁶⁰. U raspravi je sudjelovao veći broj književnika koji nisu potpisali *Predlog za razmišljanje*. Mile Stanković je od potpisnika tražio odgovore na pitanja koje od njih traži javnost, a Mladen Oljača je za *Deklaraciju i Predlog*¹⁶¹ naveo da „predstavljaju ruglo i da se nikako ne slaže sa pokušajima da se na ‘Predlog za razmišljanje’ gleda kao na jedan bezazlen i naivan tekst“¹⁶². Draško Ređep je prenio stav vojvođanskih pisaca koji su osudili *Deklaraciju i Predlog* „kao politički štetne akte, uperene protiv bratstva i jedinstva naših naroda“¹⁶³. Vito Marković je naveo da su autori *Deklaraciji* pretendirali donijeti *istorijski* akt te da su bili „pohlepni na istoriju, hteli su na brzu ruku da nešto proglase istorijskim“¹⁶⁴.

¹⁵⁸ „‘Deklaracija’ i ‘Predlog’ su politički blizanci“, *Politika*, 64 (19214), 2. travnja 1967., str. 9.

¹⁵⁹ „Osuda idejne osnove i sadržine ‘Deklaracije’ i ‘Predloga’“, *Politika*, 64 (19215), 3. travnja 1967., str. 5.

¹⁶⁰ Isto.

¹⁶¹ M. Oljača je za oba dokumenta naveo da su „pisana istim duhom, istim mislima, istim prstima“. „Energična osuda sejača razdora“, *Borba*, 32 (90), 3. travnja 1967., str. 4. Također je istaknuo da se „nekolicina članova javila pismeno upravi da povlači svoj potpis sa ‘Predloga’ i da je primljen veći broj pisama u kojima članovi kritikuju i osuđuju oba teksta. Stizala su, međutim, i pisma bez potpisa, čiji su anonimni autori zabrinuti za sudbinu ‘srpstva’.“ „Osuda idejne osnove i sadržine ‘Deklaracije’ i ‘Predloga’“, *Politika*, 64 (19215), 3. travnja 1967., str. 5. Doveo je u pitanje mogućnost ostanaka potpisnika u Savezu komunista.

¹⁶² „Energična osuda sejača razdora“, *Borba*, 32 (90), 3. travnja 1967., str. 4.

¹⁶³ „Osuda idejne osnove i sadržine ‘Deklaracije’ i ‘Predloga’“, *Politika*, 64 (19215), 3. travnja 1967., str. 5.

¹⁶⁴ Isto.

Boško Novaković je branio Živana Milisavca kao jednoga od prvih inicijatora novosadskoga dogovora,¹⁶⁵ a Radoje Radovanović je, uz osudu obaju tekstova, naveo kako smatra da su došli iz šovinističkih pobuda. Vladimir Bunjac je za *Predlog* naveo da je *umnobolni* tekst kojemu se on već na skupštini Udruženja suprotstavio. Za *Predlog* je rekao da je šovinistički akt, ali „potpisnici se ne mogu kvalifikovati kao šoviniisti“¹⁶⁶. Zoran Gluščević i Ivan Ivanji spominjali su predsjednika Udruženja književnika Srbije Dušana Matića.¹⁶⁷ Gluščević je postavio i pitanje „ko može da po kratkom postupku oduzme pravo narodnim masama da odlučuju o tome kojim će jezikom govoriti i pisati [te] na kraju, predložio da se u jednom ‘reprezentativnom sastavu, nezavisno od atmosfere, razmotre mogućnosti srodnosti, bliskosti i jedinstva našeg jezičnog razvitka’“¹⁶⁸.

Izlaganja potpisnika nešto su opširnija. Aleksandar Petrović izjavio je da se *Predloga* ne odriče jer ga je potpisao „pomalo i iz ‘srpskog inata’ ne predviđajući kakav će odjek imati taj akt. Potpisujući zajedno sa trinaest komunista, od kojih jedan i član CK Srbije (Antonije Isaković) ja sam mislio da u tom tekstu ne može da bude ništa protiv linije Saveza komunista“¹⁶⁹. Nije se složio s Oljačinim stavom, izrečenim na sjednici aktiva komunista Udruženja, da su *Deklaracija* i *Predlog* dva prsta jedne ruke. Slobodan Stojanović povukao je potpis jer je shvatio da je to štetan akt i da je suprotan njegovu političkome uvjerenju. Govorio je i o tome da ga u Požarevcu, gdje živi, bojkotiraju i mimoilaze prijatelji zbog potpisa *Predloga*, a „ja sam potpisao ne čitajući tekst, u raspoloženju kojim se danas ne ponosim. Radi se o proceni političke odgovornosti. Mogu da se nadam kazni koja će biti oštra, ali je moja greška veća

¹⁶⁵ Za Živana Milisavca nismo utvrdili da je bio potpisnik *Predloga*. Možda se njegovo spominjanje u rasprvi može dovesti u vezu s tada aktualnim raspravama o predgovoru *Rječnika suvremenog hrvatsko-srpskog jezika*, odnosno pismom kojim je Matica hrvatska Matiči srpskoj ukazala na neka otvorena pitanja koja su posebno došla do izražaja 20. i 21. veljače 1967. godine na sjednici redakcije *Rječnika suvremenog hrvatsko-srpskog jezika*. Tada je Živan Milisavac problematizirao pitanje spominjanja Crnogoraca u predgovoru spomenutog *Rječnika*. Usp. „Pismo Matice hrvatske Upravnom odboru Matice srpske“, *Politika*, 64 (19207), 26. ožujka 1967., str. 8 i „Odgovor Živana Milisavca na članak ‘Vjesnika’“, *Politika*, 64 (19207), 26. ožujka 1967., str. 8.

¹⁶⁶ „Energična osuda sejača razdora“, *Borba*, 32 (90), 3. travnja 1967., str. 4.

¹⁶⁷ Z. Gluščević se izjasnio kao jedan od onih koji je na skupštini Udruženja književnika pokušavao spriječiti „Dušana Matića da nametne Udruženju osudu ‘Deklaracije’. Učinio sam to zbog toga što smatram da se ne može nešto osuditi pre nego što se raspravi“. „Energična osuda sejača razdora“, *Borba*, 32 (90), 3. travnja 1967., str. 4. I. Ivanji je tražio odgovor na pitanje „zašto na ovoj sednici ne prisustvuje predsjednik Udruženja Dušan Matić? Da li je tačno da je podneo ostavku? Da li je tačno da on ovim odsustvovanjem protestuje protiv toka i atmosfere na navedenoj skupštini Udruženja?“. „Energična osuda sejača razdora“, *Borba*, 32 (90), 3. travnja 1967., str. 4.

¹⁶⁸ „Osuda idejne osnove i sadržine ‘Deklaracije’ i ‘Predloga’“, *Politika*, 64 (19215), 3. travnja 1967., str. 5.

¹⁶⁹ Isto.

nego kazna koju ću podneti¹⁷⁰. Vasa Popović je izjavio da zna da je bilo ljudi koji su se iznenadili kada su vidjeli njegov potpis ispod *Predloga* te „da je bilo još više onih koji su se iznenadili kada su videli da sam ga povukao, znajući za moju tvrdoglavost“¹⁷¹. Izrazio je stid što je bio „upleten u špekulantsku akciju, obmanu i ujdurmu. U ovoj zemlji ima većih briga nego što su problemi srpskohrvatskog jezika“¹⁷². Za organizatore *Deklaracije* i sastavljače *Predloga* naveo je da su ista vrsta ljudi „koji na svom dosadašnjem putu nisu bili zasićeni publicitetom i aplauzom“¹⁷³. Božidar Šujica obrazlagao je povlačenje svoga potpisa, a Zoran Gavrilović je za *Predlog* naveo da je došao „kao rezultat protesta kao rezultat saznanja da je bilo ispada u hrvatskoj štampi, na koje nije reagovala beogradska štampa“¹⁷⁴. Optužio je tisak i javnost za *nervozno reagovanje* te odbacio formalno i suštinsko izjednačavanje *Deklaracije* i *Predloga*. Požalio se da su ugledni pisci „prikovani za stub srama. Oni se identifikuju sa snagama poraženim na IV. plenumu, sa potpisnicima Deklaracije“¹⁷⁵. Matija Bećković naveo je da se dogodilo da je „jedan potpis ispod pogrešnog teksta ispaao važniji od potpisa ispod svih drugih tekstova. Sve se to dogodilo u jednoj intimnoj i nedefinisanoj atmosferi, nisam pretpostavljao šta se iz toga može izroditi i kakvim će me sve imenom nazivati“¹⁷⁶. Posebno je ukazao na različit tretman potpisnika članova Saveza komunista, koji su kažnjeni ukorom ili opomenom, dok se nekomunistima „ukidaju emisije i odbacuju tekstovi, dovodi se u pitanje naša gola egzistencija“¹⁷⁷. Izrazio je sumnju da pojedinci „u ‘hajci’ koja je pokrenuta protiv potpisnika izivljavaju svoje lične strasti“¹⁷⁸. Borislav Mihajlović Mihiz potvrdio je svoje sudjelovanje u izradi teksta *Predloga* i pisma od 24. ožujka kojom su potpisnici odustali od *Predloga*.¹⁷⁹ Odbio je govoriti o svojoj odgovornosti uz opasku da je „pitanje jezika veoma važno i da se može rešavati samo dogovorom. Spreman sam da o tome govorim, ali u klimi dijaloza, a ne u klimi anateme“¹⁸⁰. Miodrag Šijaković povukao je svoj potpis uz

¹⁷⁰ Isto.

¹⁷¹ „Energična osuda sejača razdora“, *Borba*, 32 (90), 3. travnja 1967., str. 4.

¹⁷² „Osuda idejne osnove i sadržine ‘Deklaracije’ i ‘Predloga’“, *Politika*, 64 (19215), 3. travnja 1967., str. 5.

¹⁷³ „Energična osuda sejača razdora“, *Borba*, 32 (90), 3. travnja 1967., str. 4.

¹⁷⁴ Isto.

¹⁷⁵ „Osuda idejne osnove i sadržine ‘Deklaracije’ i ‘Predloga’“, *Politika*, 64 (19215), 3. travnja 1967., str. 5.

¹⁷⁶ „Energična osuda sejača razdora“, *Borba*, 32 (90), 3. travnja 1967., str. 4.

¹⁷⁷ Isto.

¹⁷⁸ „Osuda idejne osnove i sadržine ‘Deklaracije’ i ‘Predloga’“, *Politika*, 64 (19215), 3. travnja 1967., str. 5.

¹⁷⁹ Usp. „Energična osuda sejača razdora“, *Borba*, 32 (90), 3. travnja 1967., str. 4.

¹⁸⁰ Isto.

izjavu da je potpisao *Predlog* ne shvaćajući potpuno njegov sadržaj. Brane Crnčević odbio je povući potpis prosvjedujući protiv hajke koja se provodi. Zatražio je da se njegov potpis na *Predlogu* ne dovodi u vezu s njegovim incidentom, nacionalističkim ispadom u Zagrebu, zbog čega je prije dvije godine izbačen iz Saveza komunista.¹⁸¹ Branimir Šćepanović izjavio je da ga je njegova partijska organizacija kaznila opomenom te izrazio neslaganje s istupom Marka Ristića, iznesena na sastanku aktiva komunista. Nakon rasprave usvojeni su zaključci:

Udruženje književnika Srbije, uključujući Sekcije književnika iz Vojvodine i Kosova i Metohije, odlučno osuđuje metode i sadržinu „Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika“ kao i „Predloga za razmišljanje“. Udruženje time potvrđuje svoj stav izražen na Godišnjoj skupštini 19. marta ove godine, kada je odbačen „Predlog za razmišljanje“. Udruženje pozdravlja jednodušno reagovanje naše društvene, političke i kulturne javnosti i rešenost da se otklanjaju uzroci nacionalističkih pojava.

Udruženje književnika Srbije ističe ozbiljnu političku, društvenu i moralnu odgovornost inicijatora i potpisnika „Predloga za razmišljanje“.

Udruženje književnika Srbije naglašava da u rešavanju otvorenih pitanja jezika kao i drugih vidova međunacionalnih odnosa, polazna tačka može da bude jedino zajedničko dogovaranje u duhu međusobnog poverenja i bratske solidarnosti svih članova koji se zalažu za stvarnu ravnopravnost naroda i narodnosti i za socijalističke društvene odnose u našoj zemlji.¹⁸²

Za razliku od osnovne organizacije Saveza komunista Društva književnika Hrvatske, Udruženje književnika Srbije nije izricalo stegovne mjere. Izricanje kazni ostavljeno je osnovnim organizacijama institucija zaposlenja potpisnika *Predloga*. Sukladno navedenom, osnovna organizacija Saveza komunista NIP Politika je 3. travnja 1967. razmatrala političku odgovornost trojice svojih članova koji su podržali *Predlog za razmišljanje*. Nakon višesatne diskusije utvrđeno je da Vasa Popović, Žika Lazić i Zuko Džumhur trebaju snositi „odgovornost kao komunisti za učinjenu političku grešku“¹⁸³. Popović i Lazić kažnjeni su posljednjom opomenom pred isključenje, a Džumhur je „oštro kritikovan što je brzopleto potpisao ovaj akt i nepročitavši ga“¹⁸⁴. Za Džumhura se navodi da je odmah na Skupštini povukao svoj potpis, a za Popovića da se „odlučno ogradio od ‘Predloga’ i osudio ga javno“¹⁸⁵ u posebnoj izjavi i na

¹⁸¹ Usp. „Energična osuda sejača razdora“, *Borba*, 32 (90), 3. travnja 1967., str. 4.

¹⁸² „Osuda idejne osnove i sadržine ‘Deklaracije’ i ‘Predloga’“, *Politika*, 64 (19215), 3. travnja 1967., str. 5.

¹⁸³ „Sastanak osnovne organizacije SK NIP ‘Politika’“, *Politika*, 64 (19217), 5. travnja 1967., str. 6.

¹⁸⁴ Isto.

¹⁸⁵ Isto.

izvanrednoj skupštini Udruženja književnika Srbije. Prilikom izricanja kazne „partijska organizacije nije uzela u obzir samo verbalna odricanja od pomenutog dokumenta već i spremnost koju su sva trojica članova SK izrazila da se dalje bore protiv pojava šovinizma i nacionalizma“¹⁸⁶. Osnovna organizacija Saveza komunista Izdavačkog poduzeća Prosveta je 7. travnja 1967. razmatrala političku odgovornost svojih članova. Nakon petosatne diskusije osuđena je „delatnost pojedinaca – komunista kao i pojedinih urednika ‘Prosvete’ i njihova angažovanost na pripremanju ‘Predloga’“¹⁸⁷. Na tom su sastanku kaznom posljednje opomene kažnjeni Antonije Isaković i Petar Džadžić, a Milorad Pavić i Stevan Raičković ukorom. Posebno je ukazano na „ulogu i stav Borislava Mihajlovića Mihiza koji je skoro došao u naš kolektiv, a glavni je autor ‘Predloga za razmišljanje’ i koji se nedostojno i provokatorski ponašao na Skupštini Udruženja književnika Srbije“¹⁸⁸. Također se navodi da je Mihiz sastavio i donio tekst *Predloga* u Prosvetu i tu ga „redigovao uz pomoć Isakovića, Džadžića, Milankova i Svete Lukića“¹⁸⁹. Cjelovita informacija o svim izrečenim kaznama srbijanskim književnicima prezentirana je 21. i 22. travnja na devetoj sjednici CK SK Srbije.¹⁹⁰

Zaključak

Institucije potpisnice *Deklaracije* uglavnom su provele partijske zaključke. Utvrđena je kronologija, kao i glavni akteri njezina donošenja. Tijekom utvrđivanja kronologije donošenja Matica hrvatska, Društvo književnika Hrvatske, Filozofski fakultet u Zagrebu, sastavnice JAZU-a, Pen-klub, Staroslavenski institut i Društvo književnih prevodilaca Hrvatske, nakon što im je negativno ocijenjena zajednička izjava od 24. ožujka, pojedinačno su obrazložile način donošenja *Deklaracije*. *Deklaraciju* su osudile i neke institucije čije su manje sastavnice sudjelovale u njezinu

¹⁸⁶ Isto.

¹⁸⁷ „Kažnjeni potpisnici ‘Predloga’“, *Borba*, 32 (96), 8. travnja 1967., str. 6.

¹⁸⁸ Isto.

¹⁸⁹ Isto.

¹⁹⁰ U *Borbi* se navodi da je kažnjeno devetnaest komunista iz Beograda te Slobodan Stojanović iz Požarevca i Gojko Janjušević iz Novoga Sada. Posljednjom opomenom su kažnjeni Antonije Isaković, Ljubomir Simović, Žika Lazić, Petar Džadžić, Vasa Popović, Nikša Stipčević i Radivoj Pešić. Opomenom su kažnjeni Branimir Šćepanović, Svetislav Mandić i Ivan Lalić, a ukorom Zoran Mišić, Božidar Šuica, Stevan Raičković, Dušan Anđelković, Rade Nikolić i Živorad Mihajlović Šilja. Miri Alečković nije izrečena formalna kazna, ali joj je *upućena oštra drugarska kritika*, kao i Zuki Džumhuru zbog nebudnosti. Usp. „Sednica Centralnog komiteta Saveza komunista Srbije: Kako su kažnjeni potpisnici“, *Borba*, 32 (110), 22. travnja 1967., str. 5.

donošenju. Riječ je o očitovanju Savjeta zagrebačkoga Filozofskoga fakulteta, Savjet zagrebačkoga Sveučilišta i JAZU-a.

Tijekom utvrđivanja pojedinačne odgovornosti posebno su opširne rasprave vođene u Društvu književnika Hrvatske i zagrebačkom Filozofskom fakultetu. Primjetan je izostanak širih rasprava u Matici hrvatskoj. Jedina Matičina sjednica o kojoj su mediji izvješćivali bila je zatvorena za javnost. Većina je Matičina članstva, koje je sudjelovalo u donošenju *Deklaracije*, odgovaralo u drugim institucijama. U nekim institucijama, kao što su Staroslavenski institut, Pen-klub, Društvo prevodilaca Hrvatske, potpisnice JAZU-a i Hrvatsko filološko društvo, nisu provođene rasprave niti se utvrđivala pojedinačna odgovornost potpisnika. Njihovi su potpisnici odgovarali u drugim institucijama, odnosno u onoj instituciji čijoj su osnovnoj organizaciji Saveza komunista pripadali.¹⁹¹

Iz popisa kažnjenih vidljivo je da je glavnina aktivnosti donošenja *Deklaracije* odrađena u Matici hrvatskoj, Društvu književnika Hrvatske i zagrebačkom Filozofskom fakultetu.¹⁹² Stoga su predsjednici Društva i Matice, V. Pavletić i J. Ravlić kažnjeni isključenjem, kao i njihovi prvi suradnici S. Mihalić i M. Brandt. Od članova Društva književnika kaznu isključenja dobio je još samo P. Šegedin. Na Filozofskom fakultetu, pored M. Brandta, kojega se nije dovodio u vezu s bilo kojom katedrom, nego s Maticom hrvatskom, isključeni su Lj. Jonke i I. Frangeš, vjerojatno zbog toga

¹⁹¹ Iz pisanja ondašnjih tiskovina te uvidom u druge izvore koji su se bavili *Deklaracijom*, moguće je utvrditi poimence potpisnike *Deklaracije*. *Deklaraciju* su na zagrebačkom Filozofskom fakultetu potpisali šefovi četiriju katedri, i to Milan Moguš (Katedra za povijest hrvatskoga jezika i dijalektologiju), Ljudevit Jonke (Katedra za suvremeni hrvatskosrpski jezik), Milan Ratković (Katedra za stariju hrvatsku književnost) i Ivo Frangeš (Katedra za noviju hrvatsku književnost) te direktori dvaju instituta, a to su Rudolf Filipović (Institut za lingvistiku) i Miroslav Šicel (Institut za nauku o književnosti). Ljudevit Jonke potpisao je *Deklaraciju* i u ime Hrvatskog filološkog društva, Instituta za jezik JAZU-a i Društva književnih prevodilaca Hrvatske, a Ivo Frangeš u ime JAZU-ova Odjela za suvremenu književnost. Od preostalih institucija JAZU-a Josip Torbarina potpisao je u ime Odjela za filologiju a Dragutin Tadijanović u ime Instituta za književnost i teatrologiju. *Deklaraciju* su u ime Društva književnika Hrvatske i Matice hrvatske potpisali predsjednici Vlatko Pavletić i Jakša Ravlić. Na Filozofskom fakultetu u Zadru potpisnici su bili Dalibor Brozović (Katedra za suvremeni hrvatskosrpski jezik) i Franjo Švelec (Katedra za jugoslavenske književnost). U ime Staroslavenskoga instituta *Deklaraciju* je potpisao Vjekoslav Štefanić, dok za Pen-klub nismo utvrdili tko je bio potpisnik jer je Pen-klub *Deklaraciju* podržao na sjednici Društva književnika Hrvatske. Od članova Pen-kluba sjednici su nazočili Zlatko Gorjan, Tomislav Ladan, Augustin Stipčević, Dragutin Tadijanović i Miroslav Vaupotić. Usp. J. Hekman, *Deklaracija...*, 41-44.

¹⁹² Da su glavni nositelji donošenja *Deklaracije* bili Matice hrvatska i Društvo književnika Hrvatske vidljivo je i iz zaključka sjednice Centralnoga komiteta SK Hrvatske koji je zadužio Izvršni komitet da temeljito ispita pojavu nacionalizma u Matici iseljenika, Institutu za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Matici hrvatskoj i Društvu književnika Hrvatske. Usp. „Zaključci Sedmog plenuma CK SK Hrvatske“, *Politika*, 64 (19233), 21. travnja 1967., str. 6 i M. Samardžija, *Deklaracija...*, str. 280-285.

što su bili šefovi katedri, ali i potpisnici u ime još nekoliko institucija. I pored velikoga broja institucija u čije je ime potpisao *Deklaraciju*, Jonkeu se više zamjeralo što je bio jedan od potpisnika Novosadskoga dogovora. I ostale kažnjene s Filozofskoga fakulteta, kao i one u Društvu književnika Hrvatske,¹⁹³ većinom se može dovesti u vezu s više institucija.¹⁹⁴ Pojedinačna je odgovornost utvrđivana u nekim institucijama koje nisu bile potpisnice *Deklaracije*, kao što su Studentski centar, Radio Zagreb, Društvo novinara Hrvatske, Fakultet političkih nauka i Matica iseljenika. Neki su bili prilično strogi u kažnjavanju svojih uposlenika.¹⁹⁵ Iako na prvi pogled to nije vidljivo, najoštrije su mjere izrečene Matici hrvatskoj. Dok su se u drugim institucijama kažnjavali samo članovi Saveza komunista, u slučaju Matice kažnjeno je cijelo rukovodstvo jer su upravni i nadzorni odbori morali podnijeti kolektivne ostavke. Čini se da je bilo kolektivnih ostavki i u drugim institucijama, ali o tome *Borba i Politika* nisu pisale.¹⁹⁶

Nakon što su institucije potpisnice *Deklaracije* objavile zajedničku izjavu, potpisnici *Predloga* pokušali su pronaći izlaz objavom kratkoga pisma kojim su svoj *Predlog* proglasili bespredmetnim. O okolnostima donošenja *Predloga* raspravljalo se na aktivu komunista i izvanrednome plenumu Udruženja književnika Srbije. U diskusijama je većina odustala od svoga potpisa, a neki su potpis povukli i prije. Jedinio su Aleksandar Petrović i Brane Crnčević izričito naveli da ne povlače potpis *Predloga*,

¹⁹³ V. Pavletić i S. Mihalić su, pored obnašanja čelnih dužnosti u Društvu književnika Hrvatske, bili i članovi Upravnoga odbora Matice hrvatske, a i P. Šegedin je bio član obaju navedenih tijela. V. Kaleb je bi član i Odjela za suvremenu književnost JAZU-a. Usp. Hekman, *Deklaracija...*, str. 43.

¹⁹⁴ J. Pupačić je sudjelovao u donošenju *Deklaracije* kao član Društva književnika Hrvatske, Upravnoga odbora Matice hrvatske i uposlenik Filozofskoga Fakulteta. Miroslav Vaupotić je bio član Upravnoga odbora Matice hrvatske, član Društva književnika Hrvatske te jedan od pet članova Pen-kluba koji su podržali *Deklaraciju*. Usp. J. Pavičić, *Deklaracija...*, str. 14-29. Vjerojatno su M. Moguš, V. Vinja i D. Rosandić *Deklaraciju* podržali samo na Filozofskom fakultetu, dok su S. Lasić, N. Miličević, M. Šicel i R. Bogišić *Deklaraciju* podržali i kao članovi Društva književnika Hrvatske, a N. Miličević i D. Pejović kao članovi Upravnoga odbora Matice hrvatske. Usp. J. Pavičić, *Deklaracija...*, str. 14-29.

¹⁹⁵ Navedeno se u prvome redu odnosi na Radio Zagreb koji je svoje uposlenike Voju Kuzmanovića i Duška Cara kaznio isključenjem iz Saveza komunista, a Čedu Pricu pred isključenjem. Studentski centar, odnosno Sveučilišni komitet, ukorom je kaznio Želimira Falouta i Milana Mirića. V. Kuzmanović, D. Car, Ž. Falout, M. Mirić i Č. Prica su bili članovi Društva književnika, s tim da je Prica bio i član Upravnoga odbora Matice hrvatske. Usp. Pavičić, *Deklaracija...*, str. 17-18. Iz Saveza komunista isključen je i Zvonko Komarica, s tim da je njegovu prvotnu kaznu ukora Matice iseljenika, Općinski komitet preinačio u kaznu isključenja. Mladen Čaldarović je kažnjen na Fakultetu političkih nauka. Z. Komarica i M. Čaldarović bili su članovi Upravnoga odbora Matice hrvatske. J. Pavičić, *Deklaracija...*, str. 17.

¹⁹⁶ Upravni je odbor Društva književnika Hrvatske 5. travnja odlučio u najkraćem roku sazvati izvanrednu godišnju skupštinu, na kojoj će podnijeti izvješće o radu i kolektivnu ostavku. Usp. „Uskoro kolektivna ostavka Upravnoga odbora Društva književnika Hrvatske“, *Oslobođenje*, 23 (6787), 6. travnja 1967.

a na sličnim su pozicijama ostali i Antonije Isaković, Matija Bečković i Borislav Mihajlović Mihiz. Većina ostalih povukla je svoj potpis. Kako je vidljivo iz novinskih izvješćivanja, potpis su povukli Božidar Šuica, Zuko Džumhur, Dušan Anđelković, Živorad Mihajlović Šilja, Rade Nikolić, Vasa Popović, Žika Lazić, Slobodan Stojanović i Miodrag Šijaković.

Sagleda li se popis članova Društva književnika Hrvatske, Upravnoga odbora Matice Hrvatske te nekih drugih institucija, upitno je zašto pojedinci – potpisnici i izravni sudionici sastavljanja teksta i donošenja *Deklaracije* – nisu kažnjeni.¹⁹⁷ Čini se da nisu kažnjavani oni koji nisu bili članovi Saveza komunista jer su u vrijeme progona potpisnika *Deklaracije* lošije „prolazili članovi saveza komunista nego nečlanovi. Nečlanovi – kojih je među potpisnicima bilo puno manje nego članova – teže je bilo dohvatiti partijskom batinom, jer je teže bilo naći odgovarajuće mjesto za obračun. Njima se nisu mogla organizirati javna suđenja na sastancima komunističkih organizacija“¹⁹⁸. Međutim, potpisnici nekomunisti sigurno nisu prošli bez sankcija, makar i onih prešutnih. Potpisnik *Predloga* M. Bečković ukazao je na različit tretman potpisnika članova Saveza komunista, koji su kažnjeni ukorom ili opomenom, dok se nekomunistima „ukidaju emisije i odbacuju tekstovi, dovodi se u pitanje naša gola egzistencija“¹⁹⁹.

Bez obzira na uloženi trud, javna objašnjenja potpisnika i izrečene kazne, partijske strukture nisu bile zadovoljne utvrđenim činjeničnim stanjem jer pravoga inicijatora nisu pronašli. Navedeno je priznao V. Bakarić na plenumu CK SK Hrvatske 19. i 20. travnja 1967. kada je, također, istaknuo da stvarni autori *Deklaracije*, „ljudi iz osnovne kuhinje nisu bili ni blizu kod ostvarenja, kao nečlanovi Saveza komunista nisu bili niti ispitivani. Žalosna je činjenica da i neki otvoreni antikomunisti mogu ne samo mirno djelovati na tom području, nego često i svoje poglede i inicijative nameću komunistima, a sve u ime demokracije i slično“²⁰⁰.

¹⁹⁷ Primjerice, u izjavama se Staroslavenskoga instituta i Instituta za književnost i teatrologiju JAZU-a navodi da su *Deklaraciju* u njihovo ime potpisali V. Štefanić i D. Tadijanović. Uz to je Tadijanović bio i član Društva književnika Hrvatske, Pen-kluba, Upravnoga odbora Matice hrvatske i Odjela za suvremenu književnost JAZU-a. Usp. J. Pavičić, *Deklaracija...*, str. 17-18 i J. Hekman, *Deklaracija...*, str. 43. T. Ladan, S. Pavešić i R. Katičić su bili članovi povjerenstva koje je sastavljalo *Deklaraciju*, a Ladan je bio i član Upravnoga odbora Matice hrvatske, Društva književnika Hrvatske i Pen-kluba. Usp. J. Pavičić, *Deklaracija...*, str. 17-18 i J. Hekman, *Deklaracija...*, str. 44. M. Ratković je bio šef katedre, a R. Filipović direktor jednoga instituta na Filozofskom fakultetu, a obojica članovi Upravnoga odbora Matice hrvatske, ali nijedan od navedenih nije kažnjen.

¹⁹⁸ J. Pavičić, *Deklaracija...*, str. 22.

¹⁹⁹ „Energična osuda sejača razdora“, *Borba*, 32 (90), 3. travnja 1967., str. 4.

²⁰⁰ „Revolucionarno razdvajanje društvenih i međunacionalnih odnosa obezbeđuje našim narodima počasno mesto u svetskim zbivanjima: O žarištima nacionalističkih kretanja kod nas“, *Politika*, 64 (19232), 20. travnja 1967., str. 6.

Usporedbom *Deklaracije* i *Predloga* postaje vidljivo da je *Deklaracija*, pored toga što je donesena prva i uzrokovala pojavu *Predloga*, imala kudikamo veći medijski publicitet. To je i razumljivo jer je iza *Predloga* stajalo četrdesetak pojedinaca, članova Udruženja književnika Srbije, dok su *Deklaraciju* poduprijela najistaknutija onodobna imena hrvatskoga jezikoslovlja, književnosti i kulture. Iako na prvi pogled izgleda da je *Predlog* podupro zahtjev hrvatskih institucija, upitna je iskrenost i stvarna pobuda takve potpore. Stjepan Babić je u pravu kada tvrdi da je *Predlog za razmišljanje* „još jedna od srpskih prjevara“, ali ne zbog toga što su potpisnici *Predloga* unaprijed znali da *Predlog* ni *Deklaracija* neće biti prihvaćeni,²⁰¹ nego iz potpuno drugih razloga. *Predlogom* se tražilo da se „u Ustav SR Srbije i SR Hrvatske unesu propisi koji obezbeđuju svim Hrvatima i Srbima pravo na školovanje na svom jeziku i pismu i po svojim nacionalnim programima“²⁰², a *Deklaracijom* da je potrebno „osigurati dosljednu primjenu hrvatskoga književnog jezika u školama, novinstvu, javnom i političkom životu, na radiju i televiziji kad se god radi o hrvatskom stanovništvu, te da službenici, nastavnici i javni radnici, bez obzira otkuda poticali, službeno upotrebljavaju književni jezik sredine u kojoj djeluju“²⁰³. Ako su potpisnici *Deklaracije* tadašnju SR Hrvatsku promatrali kao jezično kompaktno područje na kojem se, bez obzira na nacionalni sastav pojedinih njezinih područja, podrazumijeva uporaba hrvatskoga jezika, onda su ušli u koliziju s odrednicom *Predloga* koji govori o potrebi osiguranja jezičnih prava svim Hrvatima koji žive u SR Srbiji i Srbima koji žive u SR Hrvatskoj. To bi značilo dodatnu *legalizaciju* proširenja srpskoga jezika na onim područjima gdje su Srbi u Hrvatskoj većina. Riječ je teritorijalno kompaktnu području dok Hrvati u Srbiji takvih područja nemaju. Uzmemo li popis iz 1971. kao najbliži godinama kada su doneseni *Deklaracija* i *Predlog*, onda je vidljivo da je u Hrvatskoj bilo 14,2 % Srba, a u Srbiji samo 2,2 % Hrvata.²⁰⁴ Stoga bi uporaba hrvatskoga jezika u Srbiji, zbog malobrojnosti tamošnjih Hrvata, bila neznatna dok bi se u Hrvatskoj na većem i teritorijalno kompaktnu području proširila uporaba srpskoga jezika.

²⁰¹ Usp. Stjepan Babić, „Deklaracija – medaš dvaju razdoblja“, *Jezik*, 44 (1996.) 3, str. 84.

²⁰² „Šta sadrži Predlog za razmišljanje“, *Borba*, 32 (89), 2. travnja 1967., str. 5.

²⁰³ J. Hekman, *Deklaracija...*, str. 28.

²⁰⁴ Usp. *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 1971 godini*, Nacionalni sastav stanovništva SFR Jugoslavije, Podaci po naseljima i opštinama, Knjiga II, Savezni zavod za statistiku, Beograd 1991., str. 11-12.

IMPLEMENTATION OF PARTY CONCLUSIONS IN THE SIGNATORIES OF THE DECLARATION ON THE NAME AND STATUS OF THE CROATIAN LITRARY LANGUAGE AND THE SUGGESTION FOR THINKING – ACCORDING TO THE WRITINGS OF POLITIKA AND BORBA

Abstract

The Party wanted to unveil the circumstances how the Declaration on the Name and Status of the Croatian Literary Language was signed. It asked for the sanctioning of the responsible ones and public distancing from its content. In order to implement the Party conclusions, in the majority of the signatory institutions special meetings were held. The Association of the Writers of Croatia discussed the Declaration twice. First, on the 29th and 30th March the communists of the Association denounced its content. Then on the 4th of April the ground organization of the League of Communists proclaimed the disciplinary measures. Discussions were led at the Faculty of Humanities and Social Sciences, first in the ground organization of the League of Communists and then at the Faculty Council. In Matica hrvatska (Matrix Croatica) there were no larger discussions, except for one meeting that was closed for the public and that issued a statement that the Directors' Board and the Supervisory Board would sign in a collective resignation. The Zadar press gave a short report that the ground organization of the League of Communists of the Faculty of Humanities and Social Sciences had punished two signatories. Except for the professing of the way how the Declaration should be implemented there were no other larger discussions in the signatory institutions of the Yugoslav Academy of Sciences and Arts, in the Old Slavic Institute and Literary Translators' Association. Their members, who were the Party members, underwent disciplinary measures in other institutions, mainly in the Croatian Writers' Association and at the Faculty of Humanities and Social Sciences. Ther Party bodies had a negative reaction also to the appearance of The Suggestion for Thinking by a group of Serbian writers, members of the Serbia Writers' Association. After negative Party reactions a communists meeting was held as well as a special, non-regular assembly of the Association. The initiators were punished. The paper brings the content of the conclusions and the most interesting parts of the talks from these meetings. A special emphasis is put onto the talks of the main protagonists of the Declaration and the Suggestion.

Keywords: The Declaration on the Name and Status of the Croatian Literary Language; The Suggestion for Thinking; *Matica hrvatska (Matrix Croatica)*; *The Association of Writers of Croatia*; *Faculty of Humanities and Social Sciences in Zagreb*; *Yugoslav Academy of Sciences and Arts*; *League of Communists*; *Serbia Writers' Association*; *Politika*; *Borba*.